

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Petr Vizina

Teologické motivy v současné české literatuře

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Denisa Červenková, Th.D.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 6. 2016

Petr Vizina

Bibliografická citace

Teologické motivy v současné české literatuře: bakalářská práce/ Petr Vizina;
vedoucí práce: ThLic. Mgr. Denisa Červenková, Th.D. – Praha, 2016.

Anotace

Analýza textů českých beletristů současnosti z pohledu základních teologických východisek. Práce zkoumá literární obraz člověka v díle Michala Viewegha, Václava Kahudy, Chaima Cigana, Jiřího Hájíčka, Marka Váchy, Jaroslava Rudiše a Anny Bolavé. Bude sledovat, nakolik a v jaké podobě je u jmenovaných autorů přítomen koncept člověka jako transcendentní bytosti, lidské odpovědnosti a svobody.

Klíčová slova

teologie, transcendence, teologie umění, česká literatura, česká próza 21. století

Abstract

Analysis of current Czech literary prose from theological perspective, the work examines the image of man in contemporary literature in the writings of Jiří Hájíček, Michal Viewegh, Václav Kahuda, Chaim Gigan, Jaroslav Rudiš and Anna Bolavá. The goal is to analyse the concept of man as a transcendental being, including different aspects of human responsibility and freedom.

Keywords

theology, transcendence, theology of art, Czech literature, Czech prose of 21st century

Počet znaků (včetně mezer): 108 852

Poděkování

Děkuji Denise Červenkové za laskavou neústupnost při vedení této práce. Ctiradu V. Pospíšilovi za inspirativní úvod do teologického myšlení. Své ženě za trpělivost.

Obsah

OBSAH.....	5
ÚVOD.....	6
1 FUNDAMENTÁLNĚ-TEOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	8
1.1 Člověk ve světle Božího sebesdělení.....	8
1.2 Člověk jako otázka po Bohu.....	10
1.3 Hermeneutika Božího a lidského tajemství.....	14
1.4 Teologický výklad uměleckého díla.....	15
2 LITERÁRNĚ TEORETICKÉ KONTEXTY DĚL, TEOLOGICKÉ MOTIVY.....	20
2.1 Kahudova absolutní skepse.....	20
2.2 Hájíčkova nemožnost dialogu.....	22
2.3 Mytizovaná realita podle Rudiše.....	25
2.4 Ciganova hra s historií a náboženstvím.....	26
2.5 Vieweghův tichý hlas svědomí.....	28
2.6 Váchovo zkoumání příjemce.....	33
2.7 Mizení člověka u Anny Bolavé.....	35
3 TRANSCENDENCE, ČLOVĚK A JEHO SVĚT V SOUČASNÉ ČESKÉ PRÓZE.....	39
ZÁVĚR.....	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	49
SEZNAM LITERATURY.....	50

ÚVOD

Tato práce se zaměří na zkoumání beletristických textů současné české literatury z pohledu fundamentální teologie. Nepůjde o to zaměřovat „tvrdá data“ sociologie či pregnantně formulované a empiricky ověřitelné poznatky psychologie za pouhé dojmy s četby. Práce vychází z premisy specifické a unikátní povahy uměleckého díla, jak ji definoval například německý teolog Romano Guardini, totiž jako symbolu, v jehož čtení se odhalují obecnější poznatky o podstatě člověka.

Následující úvahy nad vybranými literárními díly nemají ambici být hodnotící literární kritikou ani poměřováním, jak si současná česká beletrie vede při zpodobnění duchovní zkušenosti nebo náboženství. Ve výběru autorů je rabín a katolický kněz, většina dalších vybraných autorů však s náboženskými motivy cíleně nepracuje, ani se nedeklarují jako autoři věřící. V následujících úvahách o současné české beletrii je ponechána autonomie teologii jako vědecké disciplíně a reflexi křesťanské víry, a autonomie literárním textům, jež jsou osobní uměleckou výpovědí o tom, jak autoři vnímají svět a jak se jej snaží uchopit. Fundamentální teologie zde má roli rastru, příkládaného k obrazu, jaký o člověku nabízí současná tuzemská beletrie.

Cílem práce je porovnat výpovědi o člověku, o povaze jeho bytí a jeho místě v dějinách tak, jak je postuluje systematická teologie, s výpověďmi o člověku, jak je zachycuje soudobá česká próza.

V teologické části tato práce vychází z textů Písma a magisteria a z teologických prací, které se k tomuto tématu nějak vztahují (půjde především, avšak ne výlučně, o texty z oblasti fundamentální teologie). Literárněvědná část této práce představuje a zkoumá vybrané beletristické texty. Metodologickým východiskem je v této části pokus o kontextualizaci děl a následnou hermeneutiku klíčových motivů.

První kapitola této práce přináší teologické premisy uvažování o člověku a kontexty, v nichž se bude v přemýšlení o obrazu lidské situace v literatuře pohybovat. Úkolem této kapitoly je načrtnout teologické porozumění člověku a z něj pak odvodit kritéria, jimiž budeme literární díla analyzovat.

Druhá kapitola představí texty sedmi současných tuzemských autorů. Svou roli ve výběru literárních textů hrály ohledy na rozmanitost a šíři lidské zkušenosti, která se ve zvolených textech promítá. Zároveň jde texty výrazných autorů soudobé české literatury, jejichž společenská rezonance se projevila ať už cenami získanými

v odborných anketách (Kniha roku Lidových novin, Magnesia Litera), ohlasy v recenzích nebo širší společenskou debatou, která po vydání titulu následovala. Výběr literárních děl není podmíněn snahou o aktuálnost, přesto jsou vybrána většinou poslední publikovaná díla autorů, aby úsudky o těchto dílech byly výpověďmi v kontextu jedné doby, totiž současnosti. Zároveň je při výběru děl brána v potaz pluralita názorů, postojů a zkušeností – bestsellerový autor je zde zařazen vedle autora publikujícího v menších nákladech.

Třetí kapitola pak bude pokusem o dialog mezi soudobým teologickým myšlením a literárním zachycením situace člověka v současnosti, jak jej popisuje soudobá próza. Tato situace je spojena s tázáním, nakolik se člověk považuje za bytost definovanou svými vztahy, zda o budoucnosti smýšlí jako o výslednici svých rozhodnutí a činů, či zda je ve svých očích pouze pasivním činitelem neosobních vlivů a daností. Zaměříme se také na to, jak a popřípadě zda vůbec autorské subjekty řeší otázku smyslu svého jednání a jaké jaký význam připisují svobodě. Bude nás také zajímat, zda u jednotlivých autorů jejich pohled na realitu zahrnuje obraz Boha a zda je tento obraz Boha spojený s otevřeností transcenci.

K tématu práce mě přivedl profesionální zájem o českou literaturu a souběžně s ním pak studium teologických nauk. Vycházím tedy z přesvědčení, že teologie má co říci k porozumění dnešní literatuře, k tomu, co zpodobňuje a jakou zkušenost předává.

1 FUNDAMENTÁLNĚ-TEOLOGICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Člověk ve světle Božího sebesdělení

Teologie racionálně reflektuje lidskou odpověď na Boží jednání, vrcholící v dějinách životem Ježíše Krista, jeho smrtí na kříži a vzkříšením. Toto sebesdělení zjevuje lidstvu Boží charakter a vůli. Světlo, které přišlo v Kristu na svět (Jan 8,12), nasvěcuje i charakter člověka, lidské konání a jeho motivy a smýšlení, osvěcuje člověku jeho situaci ve světě, konfrontuje lidské smýšlení o člověku samém. Z pohledu fundamentální teologie, zkoumající racionální důvody pro víru, existuje příležitost vidět lidský úděl prizmatem dějin Božího sebesdělení.

Západní tradice od dob sv. Augustina hovoří o tom, že teologie poskytuje také *intellectus fidei*, porozumění víře. Pro svůj dějinný charakter je teologie zároveň historickou vědou, jež má zároveň vztah budoucnosti, jelikož dějiny tíhnou, jak je teologie chápe, ke svému dovršení a naplnění Božích zaslíbení.¹ „Víra je pak odpovědí člověka na toto zjevení, na Boží jednání v dějinách.“² Teologie je tedy kritickým promýšlením a reflexí dějinného svědectví o Bohu a jeho sebevydání v Ježíši Kristu, jak je přijímáme vírou v Kristovo vtělené božství.³ Teologie představuje reflexi této víry a zároveň reflexi toho, jak v této víře pohlížíme na Boha, na svět a na člověka.⁴

„Teologie chce racionálně a zdůvodněně myslet to, co věří křesťanská víra; chce, aby se věřené obsahy prokázaly ve své vnitřní integritě a vnější aktualitě i na rovině myšlení. Teologie má zodpovídat za racionální promýšlení pravdy křesťanské víry, má kriticky reflektovat to, jak křesťanská víra mluví a jedná, a promýšlet, vyhodnocovat a normovat to na rozumové rovině, přístupným a přezkoumatelným způsobem.“⁵

Přístupnost a přezkoumatelnost výroků teologické vědy o Bohu neznačí, že se racionálním zkoumáním stává zcela přístupným a zbadatelným zdroj a základ naší víry, tedy Trojice. Každá lidská výpověď o Bohu je pouze poznáváním zčásti, pokusem vystihnout pravdu⁶

1 srov. ČERVENKOVÁ, Denisa: *Fundamentální teologie*. [2016–05–17] <http://ktf.cuni.cz/~cervd6ak/Fundamentalni%20teologie/FT%201/>.

2 Tamtéž.

3 srov. tamtéž.

4 srov. tamtéž.

5 GALLUS, Petr: Orientující teologie. Poznámky k založení a struktuře teologie jako vědy, in P. Gallus – P. Macek, *Teologie jako věda. Dvě perspektivy*. Brno: CDK 2007, s. 131.

6 srov. 1 Kor 13, 9–10.

Podle židokřesťanské náboženské tradice stvořil Bůh člověka ke svému obrazu.⁷ Můžeme říci, že Boží podoba je v člověka jaksi otištěna. Boží podoba proto definuje základní vztah mezi transcendentální rovinou skutečnosti a mezi lidským životem; obě spojuje vztahovosti, která je u Boha i člověka součástí identity. Dověšením této identity a s ní spojené vztahovosti se podle křesťanské tradice nachází v postavě Ježíše Krista, chápaného jako vrcholné a plné zpodobení „Božího obrazu“ a možnosti (zaslíbení) vést život v plnosti.

Tento „život v plnosti“, tedy plnost lidství v Kristu také můžeme hledat a srovnávat s obrazem a údělem člověka, jak jej zachycuje současná literatura. Zdrojem poznání o člověku je lidská zkušenost, zkoumaná ve vědeckých disciplínách (antropologie, sociologie, psychologie či historie) a rovněž, velmi specifickým způsobem, rovněž v umění.

Jak na umění coby výtvar lidského umu, fantazie a tvořivosti může hledět teologie, ukazuje Romano Guardini:

*„V čem je člověk obrazem Boha? V tom, že může vládnout a má vládnout nad světem. Vládnout na způsob starých králů, kteří vyzářovali požehnanou moc na celou svou zemi, ochranu a mír. Člověk myslí Boží myšlenky, které jsou roztroušeny všude ve světě. Myslí v dílech pořádku, ochraňování, pomáhání. Také myšlenky tvoření a formování se pokouší myslet v dílech umění, které nazýváme tvůrčím. Ta jsou tajemství božského tvoření obzvláště blízká: vyjímání z nekonečných možností světa, vkládání myšlenky do pevné podoby.“*⁸

Výpověď o člověku se zde prolíná s výpovědí o Bohu, jež je pravou doménou teologie. Co nás bude zajímat, je také schopnost či limity lidské zkušenosti a vyjadřování vypovídat o vlastní existenci i o transcendentní sféře bytí. Bůh zkušenost našeho bytí a našeho jazyka samozřejmě přesahuje. „Pravá víra proto není nic jiného než radikální otevřenost vůči Transcendentnímu.“⁹

„Teologie vykládá skutečnost z pozice jistoty víry v jednoho Boha, který je přítomen ve světě a zároveň ho nekonečně přesahuje, který dává světu a člověku jako základní úkol svobodu a autonomii a zároveň ho provází svou láskou, která umožňuje růst, odpuštění a uzdravení, která má perspektivu nekonečnosti a tím umožňuje smysluplnost každého bytí. O tento základ, který

7 srov. GS 12.

8 GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Triáda / Centrum teologie a umění, 2009. s. 116.

9 POSPÍŠIL, V. Ctírad: Čestně o víře a ateismu. Katolický týdeník. (11.11. 2008) [2016-03-16] <http://www.katyd.cz/clanky/cestne-o-vire-a-ateismu.html>.

lze formulovat mnoha jinými způsoby, se teologie opírá a odtud nabízí své odpovědi na nejrůznější otázky lidské existence i světa."¹⁰

Je-li tedy radikální otevřenost vůči Transcendentnímu předpokladem víry v Boha, který je svobodný vůči svému stvoření, potom je analogicky předpokladem svobodného a zodpovědného života člověka právě jeho otevřenost vůči transcendenci. Téma náboženské víry se v beletristických textech vybraných pro tuto práci objevuje velmi zřídka. Předmětem uvažování této práce bude, zda se v textech přesto objevují atributy, které k takové víře jako její zárodek ukazují; zda a jak je v tomto uvažování přítomna otevřenost vůči realitě jež přesahuje lidskou zkušenost, svobodný prostor pro tazání po Bohu, po smyslu existence, významu vztahů a po tom, jak vypadá lidský život v plnosti, co je vlastně uskutečněním lidského života.

„Člověka můžeme přímo nazvat bytostí, jež je schopna odpovídat svým vnitřním bytím na věci světa a tím uskutečňovat samu sebe. Čím je člověk hodnotnější, tím silnější, bohatší, hlubší, jemnější je jeho schopnost setkávat se, odpovídat s tím 'přicházet sám k sobě'".¹¹

Jak upozorňují analytici moderního umění již od počátku 20. století, umělecké dílo nemá jen význam estetický, ale i morální, sociální a náboženský.¹² Člověk jím zkoumá své postavení vůči světu, svoje vlastní vnímání a cítění, zpochybňuje sebevědomí zavedených jistot, táže se po smyslu nebo naopak dokládá své přesvědčení o absurditě a nahodilosti bytí. Teologie jako odraz lidského myšlení není jen výpovědí o Bohu, ale rovněž výpovědí o člověku otevřenému vůči Bohu, člověku ve světě.

Oblastem víry a literárního vyjádření jsou ponechány jejich principy i autonomie s vědomím, že existuje vztah mezi lidským uvažováním a pravdami víry, tedy vztah mezi přirozeným světem a oblastí Božího zjevení. A s vědomím, že společná řeč, jazyk, který se obě tyto autonomní reality snaží co nejpriléhavěji vystihnout a pojmenovat, má schopnost „hovořit smysluplně a pravdivě i o věcech, které přesahují jakoukoliv lidskou zkušenost”.¹³

1.2 Člověk jako otázka po Bohu

Obdobně jako je lidská řeč nedostatečná k mluvení o Bohu, podobně není lidský jazyk dostačující k tomu, aby plně vystihl člověka. Křesťanská víra věří, že se Boží

10 in OVEČKA, Libor – RYŠKOVÁ, Mireia. *Proč studovat teologii*. Teologie a společnost (1.9. 2004) [2016-05-05] <http://www.cdk.cz/ts/clanky/70/proc-studovat-teologii/>

11 GUARDINI, Romano: *O podstatě uměleckého díla*. s. 33.

12 srov. ZVĚŘINA, Josef. *Výtvarné dílo jako znak*. Praha: Obelisk, 1971, s. 5.

13 FR 67.

logos, tedy Slovo, stalo tělem, člověkem Ježíšem z Nazareta, a považuje toto vtělení za úhelný kámen své důvěry v Boha. Německý teolog Karl Rahner proto člověka přirovnává k „Boží šifře“.¹⁴ Pro Rahnera je totiž tajemství člověka odkazem k hlubšímu tajemství Boha. Zároveň ale Rahner tento způsob vidění vyjádří inverzně a obrací optiku pozorování; dějinný fakt víry, tedy život Ježíše Krista, je v následujícím Rahnerově provokativním výroku předpokladem lidské existence. Obvyklou otázku, zda existuje Bůh a zda je poznatelný, obrací Rahner v neobvyklé tázání, zda vůbec existuje člověk. „Možnost, že existuje člověk, tkví ve větší, obsáhlejší, radikálnější možnosti Boží vypovědět sama sebe v Logu, který se stává tělem.“¹⁵

Výrok je naformulovaný jako paradox, čtenáře zvyklého na spekulace o existenci Boha, nikoliv člověka, obrácením této perspektivy upoutá a zastaví, aby přemýšlel. Sdělením je teologická premisa, jež je zároveň radikálním pohledem na člověka. Lidství, přesněji řečeno jeho plnost, tu Rahner nepovažuje za samozřejmost, ale za *možnost*, aby zdůraznil plnost lidství v osobě Ježíše Krista.

V základu Rahnerova radikálního výroku je předpoklad absolutní Boží svobody vtělení základem svobody člověka. Pakliže se Logos stává člověkem, lidství není něco předem daného, nýbrž právě skrze Logos a v Logu dochází lidství své plnosti. Bůh se sebezřeknutím v Kristu vyjevuje a vyjadřuje sebe sama. Jinak by totiž lidství, které Logos přijal, bylo podle Rahnera jen Božím přestrojením a pokud by Bohu šlo jen o sdělení, jež se dá formulovat slovy, mohl by Bůh na svět poslat proroka. Radikální čin Krista Ježíše proto mění podle Rahnera pohled člověka na sebe samého:

„O Stvořiteli se mohlo ještě v souladu se spisy Starého zákona říci, že on je na nebi a my na zemi. Avšak o Bohu, kterého vyznáváme v Kristu, musíme říci, že on je právě tam, kde jsme my, a že jedině tam je možné ho nalézt. Jestliže on přesto zůstává nekonečný, neznamená to, že je také nekonečný, nýbrž že to, co je konečné, samo obdrželo nekonečnou hloubku.“¹⁶

S myšlenkou člověka participujícího na nekonečné hloubce Boha souvisí Rahnerův obraz „člověka jako šifry Boží“. Lidé podle Rahnera existují z nejhlubšího důvodu právě proto, že existuje Syn Člověka. Člověk je vlastně radikální otázkou po Bohu, která jako od Boha stvořená má odpověď, jíž je Bohočlověk. „Když chce být Bůh, co on sám není, vzniká člověk,“¹⁷ soudí Rahner s tím, že o této skutečnosti lze vynášet takové radikální soudy právě proto, že poznáváme vtělený Logos v dějinách.

14 RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry*. Svitavy: Trinitas, 2002, s. 310.

15 Tamtéž, s. 309.

16 Tamtéž, s. 312.

17 Tamtéž, s. 311.

„Jestliže Bůh sám je člověkem a navěky jím zůstává; jestliže veškerá teologie zůstává z tohoto důvodu navěky antropologií; jestliže člověku není dovoleno, aby o sobě smýšlel nízce, protože by pak takto smýšlel i o Bohu, a jestliže tento Bůh zůstává neřešitelným tajemstvím, pak je člověk navěky vysloveným tajemstvím Božím, jež má navěky účast na tajemství svého základu.“¹⁸

Touto úvahou docházíme k propojení základních teologických konceptů s teologickou antropologií, zde vede cesta k porozumění specifickému horizontu transcendence, jehož se současní čeští autoři dotýkají a to (zdá se, jak si ukážeme), právě tam, kde hledají základní ukotvenost člověka konfrontovaného s celkem existence.

Podobně jako Rahner hovoří o člověku jako o „Boží šifře“, promýšlí český teolog Vladimír Boublík úděl člověka ve světle Božího zjevení. V kontextu dokumentů 2. vatikánského koncilu rozvíjí tuto úvahu v textu o díle tří významných teologů, totiž Maurice Blondela, P. Pierre Teilharda de Chardina a Karla Rahnera.¹⁹ Boublík tu hovoří o lidském očekávání kdesi v hlubině lidské svobody, o očekávání, že přijde pomoc při hledání, jak se jako jednotlivci i jako společnost osvobodit od našich slabostí a nedokonalostí. Toto očekávání budoucnosti vyjadřuje podle Boublíka zároveň naději na život v plnosti, která nachází svůj dokonalý výraz v Kristu, a na druhé straně též úzkost, provázející tíživost porušeného života směřujícího nevyhnutelně ke smrti. Očekávání Boha, který přináší milost, spásu, budoucnost, ale také rozsudek nad hříchem, podle Boublíka tvoří základní náplň dějinného života. Proto, když autor hovoří o Druhém vatikánském sněmu, který přináší modernímu člověku pohled na Krista, dokonalého člověka a dokonalého Boha, cituje z dokumentu *Gaudium et spes*, a píše, že pohled na Krista „plně odhaluje člověka jemu samému“.²⁰ Platí tedy, že bohočlověk Kristus vyjevuje člověku nebeského Otce, ale zároveň pohled na Ježíše, „ukřížovaného a vzkříšeného ... osvětluje obzory lidského údělu, projevuje záhady a tajemství člověka, naprosto svobodně odpovídá na jeho úpěnlivé prosby,“²¹ podle Boublíka odkrývá Bohočlověk tajemství jeho očekávání.

Očekávání je důvěra v budoucnost. Naděje, že budoucnost dopřeje člověku završit jeho směřování a usilování, patří ke smysluplnému žití, ať už je u věřícího člověka budoucnost spojena s eschatologickým očekáváním, či je u člověka bez náboženské resp. křesťanské víry budoucnost spojena s naplněním osobních tužeb. Očekávání

18 RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry*. Svitavy: Trinitas, 2002, s. 311.

19 srov. BOUBLÍK, Vladimír. *Člověk očekává Krista*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.

20 GS 22.

21 BOUBLÍK, Vladimír. *Člověk očekává Krista*, s. 8.

spojené s budoucností je proto spojené se smyslem, který člověk svému životu přičítá. Teolog Walter Kasper otázku smyslu lidské existence tématizuje: „Smysl je tam, kde se svět stává světem člověka, spravedlivým a pokojným lidským světem, s nímž se člověk může ztotožnit. Smyslem nazýváme stav integrity a plnosti člověka v jeho světě“.²²

Kasper považuje otázku smyslu existence dokonce za otevření svobodného prostoru pro přemýšlení, zda existuje Bůh.²³ Podle Kaspera se člověk vyznačuje otevřeností nejen vůči transcenci, ale také vůči světu. Tím se však zároveň stává zranitelným a nechráněným, protože si musí svůj svět teprve vytvořit. Člověk je tedy sám pro sebe výzvou, problémem, úkolem k řešení.

Zároveň je lidský úděl, nasvícený zjevením, jak je chápe křesťanská teologie, popisem zápasu člověka s jeho vlastní inklinací ke zlému. Člověk, konfrontovaný s Božím sebezjevením, nahlíží význam svého svědomí a nedostatečnost svého úsilí zachovat si svědomí neporušené. Rovněž hřích v životě člověka může být ve světle zjevení tázáním, sice negativním, přesto tázáním po Bohu:

„Proto je člověk sám v sobě rozdělen. To je také důvod, proč se nám celý lidský život, individuální i kolektivní, jeví jako dramatický zápas mezi dobrem a zlem, mezi světem a tmou. Navíc člověk vidí, že sám není schopen nápor zla doopravdy přemoci, takže se každý cítí jakoby spoután řetězy.“²⁴

Pohled na člověka, jak jej budeme zkoumat, bude tedy snahou o pohled realistický. Literární texty současné české prózy budeme číst s vědomím velikosti, kterou člověku přičítá Boží zjevení v dějinách; zároveň s otevřeností vůči realitě, zranitelnosti i směšnosti lidského údělu, jak ji popisují texty soudobé prózy.

Pakliže je člověk samotný radikální otázkou po Bohu, jak tvrdí Rahner, bude i naše tázání po člověku v literatuře otevřené transcenci. Dále bude toto tázání i u autorů bez náboženského přesvědčení, pátráním po teologálních ctnostech; univerzálních hodnotách, jakými je důvěra (tedy *víra*) ve smysl lidské existence, *naděje* na důstojný život v plnosti a hlavně pak tázání, zda má smysl odložit svůj vlastní prospěch jako hlavní hledisko pro rozhodování, tedy tázání po hodnotě, která bývá označována slovem „lásky“.

22 KASPER, Walter. *Uvedení do víry*. Velehrad, Řím: Křesťanská akademie, 1987, s. 31.

23 Tamtéž, s. 30.

24 GS 13.

1.3 Hermeneutika Božího a lidského tajemství

Dějinný charakter křesťanské víry představuje hermeneutický problém při interpretaci náboženských textů a symbolů v dané konkrétní kultuře a době. Věčný Bůh podle křesťanské víry přijal lidské tělo a vstoupil do času. Svědkové víry vydali o tomto jednání svrchované Boží lásky svědectví lidskými slovy, jako lidé konkrétní doby, kultury a místa.

Hermeneutika posvátných textů na jedné straně pracuje s náboženským porozuměním, zároveň se ovšem řídí pravidly výkladu, která platí i pro texty mimo náboženský kontext. Předpokladem tohoto hermeneutického postupu je přesvědčení, které najdeme formulované v DV 13, tedy že Boží slovo na sebe bere lidské tělo, stává se člověkem a vyjadřuje se lidsky: „Boží slova totiž, vyjádřená lidskými jazyky, se připodobnila lidské mluvě, jako se kdysi Slovo věčného Otce stalo podobným lidem, když na sebe vzalo slabé lidské tělo.”²⁵

Posvátné texty jsou tedy podle magisteria Slovem věčného Otce, jež na sebe vzalo, stejně jako Syn, lidskou podobu (řeč, jazyk). Inspirací, tedy tím, kdo svatopisce vedl a kdo je vykladačem Písma, je pak třetí osoba Boží Trojice, Duch svatý. Zkoumání problému hermeneutiky posvátných textů tedy vede k promýšlení tajemství vtělení Slova, které na sebe adoptovalo lidské možnosti vyjadřování, což se týká jak fáze komponování textu, tak fáze jeho recepce a interpretace:

„Jestliže Božímu slovu je možno správně rozumět jedině v tom Duchu, v němž bylo napsáno, lze z toho vyvozovat, že ve čtenáři má působit při procesu porozumění tentýž Duch, který působil ve svatopisci. Vykladač Písma tedy má usilovat o určitou reprodukci té zkušenosti, která byla ve svatopisci, ta je ale originální a neopakovatelná, proto se k ní vykladač může pouze tangenciálně přibližovat. Právě určité prolnutí zkušenosti svatopisce a interpreta vytváří horizont správné interpretace. Součástí a základním předpokladem této zkušenosti je nejen působení Božího Ducha, ale také ona otevřenost transcenci, která je typická pro postoj víry.”²⁶

Hermeneutika literárních textů mimo primárně nenáboženského charakteru je v první řadě tázáním po člověku. Výkladem prozaických textů bychom měli být schopni porozumět lidské situaci a to i v její otevřenosti vůči Božímu jednání v dějinách. V tomto smyslu může být člověk nahlížen jako tajemství „Boží šifrou”.

Když Boublík popisuje Rahnerovo myšlení, parafrázuje jeho určení člověka jako nepopsatelného tajemství. Slovem „tajemství” nemyslí rezignaci na lidský rozum

²⁵ DV 13.

²⁶ POSPÍŠIL Ctirad. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 35.

a neochotu úděl člověka promýšlet. Má na mysli ono tajemství člověka ve světle tajemství Kristova.²⁷

Shrneme-li dosud napsané, fundamentální teologie nám umožňuje podívat se na člověka ve světle Kristově jako na bytost otevřenou transcendenci, bytost víry, naděje a lásky, zároveň však bytost pokoušenou či dokonce porušenou inklinací k zlému. Člověk je v pohledu teologie bytostí eschatologické budoucnosti, protože jedině v ní se naplňuje a završuje lidský úděl. Lidství nasvícené svědectvím o Božím sebezjevení v Bohočlověku Ježíši je samo pro sebe tajemstvím a zároveň úkolem.

1.4 Teologický výklad uměleckého díla

Lidská řeč, zachycená v jazyce, je sémantickým systémem slov a znaků, v němž se vztah mezi označujícím a označovaným neustále vyvíjí. Je systémem tradičním, protože předávaným v čase, ale zároveň nikdy systémem předávaným jako cosi hotového a uzavřeného. Dokonce se ukazuje jako mylný i předpoklad že jazyk je pouhým nástrojem, který člověk používá ve svém vyjádření.

Řeč je v podání představitelů moderní hermeneutiky autonomním procesem, jehož živelnost strhává účastníky do svých zákonitostí. Ty se člověk snaží rozpoznat v podobě morfologických, syntaktických, sémantických či jiných poznatků, ale uvědomuje si, že řeč je živá. Jak formuloval Gadamer:

„Řeč není nástrojem, který by člověk ovládal a který je mu k dispozici, ba ani který by člověk dovedl popsat v celku jeho smyslu, protože z ní nedokážeme vystoupit. Ani v přemýšlení o ní a jejím popisu se nedokážeme bez ní obejít a oprostít se od ní, ‘neboť’ každé myšlení o řeči je totiž řečí už vždy zase dostiženo’.”²⁸

Lidská řeč má proto schopnost mluvit o tom, co člověka přesahuje. Teologie je rovněž výkladem, tedy hermeneutikou, která klade důraz na přesnost jazyka jako nástroje, prostředku, jímž se víra vyjadřuje a jímž se víra rovněž děje. Shledáváme dokonce, že bez zájmu o jazyk, jak je používán v dané konkrétní době, by přišla teologie o svůj nástroj vyjádření a stala by se němou. Jinými slovy, „poklad víry“ tedy depositum fidei, hledá v každé dějinné epoše svoji vlastní platnou měnu, aby mohl

27 BOUBLÍK, Vladimír. *Člověk očekává Krista*. s. 94: „Rahner se dívá na tajemství člověka ve světle tajemství Boha, na jehož tajemnosti má člověk účast.”

28 cit. in HROCH, Jaroslav – KONEČNÁ, Magdalena – HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: CDK, 2010, s. 66.

sloužit člověku a člověk tak mohl sloužit Bohu. Víra si hledá adekvátní výrazový prostředek v kultuře, k níž člověk náleží:

„Vykládá-li teologická hermeneutika křesťanskou víru na základě jejích znaků a výrazů, dává tím implicitně najevo, že vyjádření víry nepokládá za cosi druhotného, co by dříve existující víru jen dodatečně (a možná neúplně) artikulovalo. Víra jistě není beze zbytku totožná se svým výrazem. Zároveň však nelze výrazy víry v jejich nezbytné rozmanitosti pokládat za zcela druhotné. Víra se děje právě ve svém vyjádření, ať už ve slově a vyznání, symbolu, gestu a uměleckém díle nebo – a to snad zejména – v jednání a ve způsobu života jednotlivců i křesťanských společenství. Taková vyjádření tedy k víře neodmyslitelně patří, víra se právě v nich děje, artikuluje a nachází, zároveň je však svými výrazy ovlivňována a formována.“²⁹

Víra se tedy děje i v permanentním zájmu o posvátné texty Izraele, příběh Ježíše Krista i rané církve a v permanentní snaze o výklad těchto předávaných textů. V křesťanském „zakládajícím příběhu“, jak jej vyprávějí a promýšlejí posvátné texty Písma, křesťanská společenství ve svých dějinách nacházejí zachyceno své vlastní porozumění Ježíšově příběhu a tyto texty jsou zároveň pro sebeporozumění těchto společenství normativní. Teologie se tedy pokouší řečovou formou výkladu zprostředkovat porozumění „zakládajícímu příběhu“, jak je zachyceno v Písmech, a adresátem v jeho konkrétním kontextu.³⁰

Shledáváme tedy napětí ve vztahu mezi hermeneutikou Božího sebezjevení v dějinách, a mezi lidskou odpovědí na Boží jednání, a proměnlivým nástrojem, jímž se toto předávání (*tradere*) děje, totiž lidskou řečí.³¹

Nástrojem teologické reflexe je tedy přesnost jazyka, jímž myšlení vyjadřujeme, a zároveň platí, že jazyk se jako součást sémantického systému proměňuje v souvislosti s místem, dobou a prostředím, je na místě starost a zájem o jazyk coby živý nástroj hermeneutiky.³² Hermeneutika posvátných textů a hermeneutika beletrie jsou si proto natolik podobné, nakolik se vyjádření obou textů děje stejným způsobem, tedy v jazyce, a naopak jsou si oba způsoby výkladu naprosto nepodobné tím, že vykládají text odlišné povahy. V následujícím pokusu o teologický výklad beletristických textů proto budeme obě tyto autonomní skutečnosti respektovat:

29 KARFÍKOVÁ, Lenka. Teologie jako hermeneutika víry. *Teologický sborník* 2001, roč. 7, č. 1, s. 3.

30 Tamtéž.

31 srov. POSPÍŠIL Ctirad. *Hermeneutika mystéria*, s. 34: „Lidské slovo Písma ale nevypovídá pouze o Bohu, nýbrž určitým způsobem také o události inspirace, o autentické zkušenosti svatopisce s Bohem. Lidské slovo je tedy transcendováno jednak zkušeností člověka s Bohem, jednak samotným Nevýslovným, který opět nekonečně transcenduje zmíněnou autentickou lidskou zkušenost.“

32 srov. KONEČNÁ, Magdalena. Řeč jako společný problém filosofické a teologické hermeneutiky. *Teologický sborník* 2001, roč. 7, č. 1, s. 9 – 18.

*„Proto se interpretatio scriptorum stává zvláštním případ imitatio naturae, tzn. že interpretace literárních děl se řídí zákonem hermeneutické spravedlnosti, stejně jako se interpretace stvoření řídí zákonem hermeneutické pokory vůči Bohu.“*³³

Teologie jako vědecká disciplína nestojí vně konkrétní doby a kultury, ale nezbytně používá jazyka a myšlení určité kultury, v níž se teologické myšlení a vyjadřování děje. Podle klasické definice zakladatele kulturní antropologie Tylora v sobě kultura zahrnuje „vědomosti, přesvědčení, umění, morálku, zákony, obyčeje a ostatní schopnosti a zvyky, které člověk obsáhl jako člen společnosti“.³⁴ Magisterium rozšiřuje tuto klasickou definici kultury o vlohy člověka, tedy o jeho přirozenost. Vnímá tedy pod slovem kultura prostor pro kultivaci všeho dobrého, čeho je člověk, jako jedinec i člen společnosti, schopen: „Slovem kultura se označuje v širším slova smyslu všechno, čím člověk zušlechťuje a rozvíjí své mnohostranné duševní a tělesné vlohy.“³⁵

Tuto myšlenku koncilního dokumentu *Gaudium et spes* rozvíjí dokument *Víra a inkulturace* (1988).³⁶ Kulturou se v tomto dokumentu rozumí rovněž prostředí, které prostřednictvím působení kulturních děl a kulturní paměti člověka vede v jeho růstu. Hlavním rozdílem mezi sekulárním a náboženským názorem je pohled na lidskou přirozenost. Jednostranné chápání lidské přirozenosti bývá redukováno na přirozenost pouze materiální, naproti tomu křesťanská tradice pohlíží na lidskou přirozenost jako na odkaz k Božímu záměru s člověkem jako tvorem obdařeným rozumem a svobodou:

*„Prvotním subjektem kultury je lidská osoba nahlížená ve všech rozměrech svého bytí. První finalitou kultury je to, aby se člověk kultivoval, což však činí díky působení kulturních děl a díky kulturní paměti. V důsledku řečeného platí, že kultura označuje také prostředí, v němž a díky němuž mohou vyrůstat osoby.“*³⁷

Podobně jako svoboda člověka vychází z jeho otevřenosti transcenci, jak jsme si již ukázali, spočívá podle magisteria přínos každé konkrétní a partikulární kultury v tom, že je otevřená vyšším hodnotám, jež jsou „univerzální a společné všem lidem.“³⁸

33 HROCH, Jaroslav – KONEČNÁ, Magdalena – HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: CDK, 2010. s. 63.

34 TYLOR, Edward. *Primitive Culture*. New York: J. P. Putnam's Sons, 1920.

35 GS 53.

36 MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Víra a inkulturace. Přirozenost, kultura a milost*. [2016–05 – 16]

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1988_fede-inculturazi one_cs.html.

37 *Víra a inkulturace. Přirozenost, kultura a milost*. s. 5.

38 Tamtéž, s. 7.

Pohled na soudobou českou kulturu, specificky tedy na soudobá literární díla, má v této práci zprostředkovat konfrontaci zmíněných předpokladů teologického myšlení o člověku s lidským stavem a stavem společnosti zachyceným v soudobých českých literárních dílech. Nepůjde o to soudobou českou společnost prostřednictvím jejich významných literárních děl nějak hodnotit, zda je skutečně kulturním prostředím, které vede člověka k růstu v tom nejlepším, čeho je lidská přirozenost schopna. Podrobnějším pohledem na současnost, jak ji spisovatelé a spisovatelky zachytili a předestřeli, bychom se z pohledu teologie měli dobrat reálného stavu člověka, aniž bychom českou společnost kritizovali a vytýkali jí nedostatečnost v porovnání s ideálem, předestřeným v odstavcích o teologii.

Zkoumání vztahu mezi literaturou jako uměleckým dílem a teologickým myšlením, není u nás neprobádaným polem. Od 90. let se mu věnuje soustavně literární historik Martin C. Putna, ve studiích *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*³⁹ (1998) a *Česká katolická literatura v kontextech 1918-1945*⁴⁰ (2010), v nichž se pokouší charakterizovat prozaické nebo poetické dílo autorů, kteří se v kontextu své doby sami identifikovali nábožensky konfesijně, případně nábožensky tematizuje díla autorů, kteří sami sebe jako konfesijní (zde tedy katolické) tvůrce nevnímají, ale způsobem nahlížení reality v konkrétním díle se dají tomuto zařazení přiblížit.

Podobně se roli náboženské spirituality v novodobých českých dějinách věnuje literární historik Jaroslav Med například ve studii *Spisovatelé ve stínu: studie o české literatuře*⁴¹ (1995) nebo v monografii *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*⁴² (2010), kde se věnuje polemice křesťansky resp. katolicky smýšlejících spisovatelů nejprve s masarykovskou První republikou a poté jejich reakci na hitlerovské Německo. Obdobně se životní zkušenosti křesťanského spisovatele zabýval soustavně esejista a překladatel Jan Čep (1902 – 1974), jehož exilová díla mohla v tuzemsku vyjít až po roce 1989.

Zájem o teologii, filosofii, spiritualitu a kulturu spojuje česká husitská teoložka Ivana Noble ve své knize *Teologická interpretace kultury v postkomunistickém kontextu: středoevropské a východoevropské hledání kořenů*⁴³ (2010), v níž Noble

39 PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha: Torst, 1998.

40 PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech 1918-1945*. Praha: Torst, 2010.

41 MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu: studie o české literatuře*. Praha: Zvon, 1995.

42 MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. Praha: Academia, 2010.

popisuje vzájemné ovlivňování myšlení teologie a kultury v zemích bývalého sovětského bloku.

Teologickému promýšlení soudobé kultury, resp. výkladu skutečnosti, jemuž nechybí teologické pojmy a koncepty, se z nejmladší generace publikujících autorů věnuje například básník a překladatel Adam Borzič. Při svém vystoupení v červnu 2015 na nově ustavené Asociaci spisovatelů, která má navrátit literatuře společenskou relevanci a význam, například odkazuje ve sporu mezi tzv. angažovanou a čistou poezií na teologické myšlení i mimo teologický kontext:

„Celý spor mezi tzv. angažovanou a tzv. čistou poezií, který otrásal českými literárními časopisy pár let dozadu, zakládala vlastně chybná dualistická teologie. Proč teologie? Protože teologie je v našem evropském myšlení vždy přítomná, jakkoli jsme ji vědomě smetli do podsvětí dějin. Proč chybná? Protože odděluje věčnost a čas, nebe a zemi.“⁴⁴

Borzičova poznámka, která vnáší do sporu o angažovanost umění nečekané, totiž teologické východisko a upozorňuje v textu dále jednak na teofanickou i na prorockou funkci uměleckého díla. Borzič poznámkou o vždy přítomné, byť vytěsněné teologii, upozorňuje, že přesah se nikdy netýká jen čiré vertikály, tedy vztahu člověka k Nadosobnímu, kterému v křesťanské tradici říkáme Bůh, ale zahrnuje i horizontálu, kdy je přesahem, transcendencí, myšlena schopnost vyjít ze sebe, tedy opak dobových ideologií ekonomických doktrín stavících zisk na piedestal, nacionalismu a xenofobie. Transcendence tedy podle Borziče znamená vztah vertikály, ale i horizontály, kdy člověk, jak jsme citovali z Guardiniho, „myslí v dílech pořádání, ochraňování, pomáhání“.⁴⁵

43 NOBLE, Ivana. Theological Interpretation of Culture in Post-Communist Context: Central and East European Search for Roots. Farnham – Burlington: Ashgate, 2010.

44 In BORZIČ, Adam. Poezie a přesah. (2.8. 2015) [16.5. 2016]
<http://denikreferendum.cz/clanek/20949-poezie-a-presah>.

45 GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. s. 116.

2 LITERÁRNĚ TEORETICKÉ KONTEXTY DĚL, TEOLOGICKÉ MOTIVY

2.1 Kahudova absolutní skepse

Volba literárních textů pro tuto práci postihuje významné hlasy současné české prózy, kritériem výběru je jejich literární relevance a schopnost autonomní výpovědi o současném světě, právě proto, že taková výpověď má význam morální, sociální i náboženský, ačkoliv v textu nemusí být náboženské téma či dokonce téma křesťanské víry explicitně zmíněno. Zastoupeni jsou autoři rozdílných generačních i životních zkušeností. Spisovatel Chaim Cigan je pseudonymem zemského rabína, tedy teologicky vzdělaného Karola Sidona, píšícího obsáhlé texty žánru fantasy a kontrafaktuální historie. Přírodovědec a katolický Marek Orko Vácha konfrontuje ve svých povídkách vlastní přesvědčení a životní zkušenost. Tématem Jihočecha Jiřího Hájíčka jsou vrstvy paměti jeho rodného kraje, k nimž přirozeně náleží religiozita. V povídkách Michala Viewegha se po traumatizující životní zkušenosti autora objevuje motiv nenápadného hlasu lidského svědomí a silné, probuzené vědomí konečnosti života. Próza Jaroslava Rudiše, založená na odposlouchané hovorové, civilní řeči, se tématům víry a transcendence naopak vyhýbají, román Václava Kahudy (vlastním jménem Petr Kratochvíl) víru v náboženském smyslu, ale dokonce i důvěru vůči bližnímu zpochybňuje. Držitelka výroční literární ceny Anna Bolavá ve své prozaické prvotině líčí podobu soudobého outsiderství. Vybrané výpovědi předních literárních děl na tomto málo čteném, ale literárně významném vzorku, tedy mají povahu nikoliv kvantitativní, avšak kvalitativní výpovědi o současném tuzemském myšlení a situaci člověka.

Stěží by bylo možné uvést příklad současné české beletrie vyjevující na první interpretační dojem podobnou absenci jakéhokoliv transcendentního prvku, jako je tomu v případě románu *Vítr, tma, přítomnost* beletristy Václava Kahudy⁴⁶ (*1965, vl. jménem Petr Kratochvíl). Ačkoliv objemný, sedmisetstránkový román dosáhl v roce svého vydání kladného čtenářského ohlasu,⁴⁷ zároveň často znamenal pro recenzenty značný hermeneutický problém. V zásadě šlo o to, nakolik brát autorský subjekt knihy, jejímž tématem je výklad dějin liberálního, demokratického zřízení země po roce 1989, jako hlas samotného Kahudy a vyjádřené názory za spisovatelovy vlastní. Krátce, podle románu ovládají život a politické děje v Česku už několik desítek let tajné služby,

46 Srov. KAHUDA, Václav. *Vítr, tma, přítomnost*. Brno: Druhé město, 2014.

47 Kahudův text získal páté místo v prestižní literární anketě *Knihy roku* Lidových novin.

v čemž se vypravěč v textu, psaném ich-formou, utvrzuje jednak vlastním bádáním na internetu a rovněž rozhovory s bývalými agenty tajných služeb.⁴⁸

Vycházíme-li z osobních rozhovorů s autorem, případně z Kahudových výroků v médiích, nemůže nám uniknout určitá míra potměšilosti, s níž autor o své práci, v jakési apoteóze životní pasivity, hovoří. Tvrdí, že vzniká na „duševním soustruhu“, totiž vleže na posteli.⁴⁹ Kromě Kahudova autorského habitu, totiž pozorovatele hodnotícího liberální společnost z pozice outsidera uprostřed hyperaktivního, rychlého okolí zaměřeného na úspěch, je k reakcím na Kahudův „spiklenecký román“ možné připočíst rovněž probíhající změnu ve společenském diskurzu, v němž se do popředí prvně po roce 1989 stále častěji dostává méně triumfalistický obraz svobodné doby.⁵⁰

Nechme však stranou, zda je autor, tedy Václav Kahuda, resp. Petr Kratochvíl, oním autorským subjektem, jenž neúnavně a urputně souká vlákno spikleneckých tezí v románu *Vítr, tma, přítomnost*; ambivalence je součástí Kahudovy (Kratochvílovy) autorské hry. Hluběji v textu však nacházíme vážnější tón, totiž absolutní epistemologickou skepsi. Sdělením textu o pátrání po držitelích klíčů k reálné moci je totiž, že není možné nikomu důvěřovat, neexistuje narativ sdělovaný bez postranního úmyslu, neexistuje sebe-sdělení bez postranního úmyslu, všichni jsme zapleteni. Internet, na němž si autorský subjekt románu vyhledává potvrzení svých domněnek, se chová jako vodní hladina v mýtu o Narcisovi – vrací, tedy potvrzuje člověku jeho obraz.

48 srov. medailon *Magnesia litera*; (4. 4. 2015) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1513774-nominace-na-magnesii-literu-vitr-tma-pritomnost>. Václav Kahuda se vrátil na literární scénu po dvanáctileté odmlce. Samotný autor, žijící v invalidním důchodu, ztělesňuje v realitě jakýsi protiklad činného jedince, který dokáže tvořivým způsobem zacházet se svobodou nabytou rokem 1989. Marginalita, do níž se spisovatelé jako veřejní intelektuálové nechali zatlačit akcentem na primárnost tržních vztahů nad ostatními, se v Kahudově případě setkává s nulovou ambicí cokoliv na tomto stavu měnit, ba dokonce o důstojnost spisovatelské profese vůbec uvažovat a ucházet se o ni.

49 srov. VIZINA, Petr. *U zavěšené knihy*. ČT Art. (15. 5. 2014) [2016–05–17].

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10619821880-u-zavesene-knihy/214411000170019/obsah/326649-vaclav-kahuda-dusevni-soustruh>.

50 Srov. VIZINA, Petr. *Lidé nežili vyprázdňené životy ve stínu všemocného režimu, říká Michal Pullmann*. (12.1. 2011) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1292145-lide-nezili-vyprazdnene-zivoty-ve-stinu-vsemocneh-o-rezimu-rika-michal-pullmann>. V recenzích se opakuje ocenění Kahudy jako brilantního vypravěče ve stylu Bohumila Hrabala, zároveň s výtkuo vůči paranoidnímu tématu románu, vycházejí i recenze v odborných periodických, které si k odmítnutí obrazu světa podle Kahudy pomáhají dokonce vulgaritami. Srov. MAREŠOVÁ, Milena M. *Vítr, tma, nenávisť, láska, konspirace, to vše v knize Václava Kahudy*. (18.6. 2014) [2016–05–17]

http://www.rozhlas.cz/mozaika/literatura/_zprava/vitr-tma-nenavist-laska-konspirace-to-vse-v-knize-v-aclava-kahudy--1364143; REJŽEK, Jan. *Vítr, buřty, tma, pivo, přítomnost a nenávisť*. *Host* 2014, roč. 30, č. 8, s. 72–73.

Snaha textem se reality zmocnit⁵¹ a prožít ji, dostat se alespoň na dotyk, se děje uvnitř jazyka, vynalézavostí, neotřelostí, téměř labužnický obžerným způsobem práce s lexikem, juxtaopozicemi, řazením neologismů vedle archaismů, paralelami a přirovnáními, působí Kahudův popis skutečnosti elektrizujícím dojmem. Vypravěč je přesto bytostí osamělou, monologem. Bližní jsou si navzájem poněkud monstrózními míjejícími se objekty, cizinci sledujícími jeden druhého jámami pod nadočnicovými oblouky. Odsouzení uzurpovat si prostor pro svoji vlastní samomluvu plnou skepse a umanutosti, během partnerova nadechnutí k další řeči, namísto k dialogu k permanentně probíhajícím mimoběžným samomluvám. Kahuda svůj text z času na čas prosvětlí jímavým erotickým obrazem, detailně vykresleným zážitkem, který není pouhým obhlížením a domýšlením viděného. Mladičká dívka tu působí staršímu erotickému partnerovi společně se slastí zároveň bolest, jedno druhým prostupuje, jako kdyby daní za pokus přiblížit se byla slast, jež musí být zároveň nutně zraňující.

Kahuda popisuje marný zápas slepce s labyrintem. Bloudící postava urputně zkoumá hádanku vnějšího světa, zatímco skutečnou hádankou je myšlení vypravěče. Kahudův román tak, ať už záměrně či bezděčně odpovídá povaze současné reality, která dává prostor v bezbřehosti elektronických médií vést nekonečný monolog s klamavým pocitem uspokojení vlastní touhy po sebe-vyjádření a sebe-sdělení. Vypravěč je tak truchlivým, osamělým božstvem, pronášejícím výroky o světě, který nemůže poznat.

2.2 Hájíčková nemožnost dialogu

Prozaik Jiří Hájíček (*1967) vnesl do české literatury téma jihočeského venkova. Platí to o jeho ceněných románech *Selský baroko* (2005) a *Rybí krev* (2012). V povídkové sbírce *Vzpomínky na jednu venkovskou tancovačku* Hájíček shromáždil své kratší texty napsané v rozmezí mezi lety 1995 a rokem vydání 2014.

„Možná, že nemám úplně klasické povídky, které mají začátek, průběh a pointu. Často jde o zachycení atmosféry. Mám rád způsob vyprávění jakoby zdola. Dialogy, kterými postavy ukáží samy svoji mluvou a jednáním, jaké vlastně jsou.“⁵²

51 srov. VIZINA, Petr. *Nominace na Magnesii Literu: Vítr tma přítomnost*. (23. 12. 2015) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1513774-nominace-na-magnesii-literu-vitr-tma-pritomnost>.

52 srov. VIZINA, Petr. *U zavěšené knihy*. (15. 1. 2016) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10619821880-u-zavesene-knihy/214411000170032/obsah/358535-tluste-a-hubene-ii-vzpominky-na-jednu-vesnickou-tancovačku>.

Na rozdíl od tuzemské tradice městských, hospodských pábitelů (Hašek, Hrabal, Rudiš) se v řeči postav Hájíčkových povídek často objevují závažná, existenciální témata. Osobní historie či dějiny místa se propisují do mentality postav.

„A z obejváku jsme viděli na hřbitov a po každém pohřbu tam byl hrob s čerstvě navršenou hlinou a ještě neměl obrubníky okolo. A toho faráře jsem se bál ještě z jednoho důvodu. Když jsme měli ve škole náboženství, naši mě tam přihlásili, tak jsem si nemoh zaboha zapamatovat otčenáš. Pro mě to bylo hrozně těžký, protože jsem vůbec nechápal ten význam, víš, co ty slova vlastně znamenají. ...

Eva jenom čas od času zahalekala a nic neříkala. Na tváři se jí vyprofiloval trpitelský výraz. „Nemám fakt zavolat doktora? Nebo nechceš něco, třeba tu vodku? Třeba by...?

Fuj...“⁵³

Hájíčkovy povídky v sobě mají často zdánlivý klid a nehybnost krajiny, zatímco samotná situace je nabitá významy, touhou vyjádřit cosi podstatného. K charakteristice Hájíčkových postav patří ostýchavost, nedůvěra vůči řeči, jazyku nejprve nevybíravě zneužitému válkou, dvěma totalitními systémy a dnes žoviálností reklamy.

„Venkov má svoje tempo. Vždy, když cestuji, ať už je to tady v Čechách nebo v cizině, jsem pozorovatel až voyer a říkám si, že všude žijí lidé, zajímá mě, jací jsou a čím se zabývají. Tak si představuji čtenáře mých knih, že přijde do neznámé vesnice a pozná neznámé lidské typy. Myslím, že je to obecně částečně poslání literatury – přivést čtenáře tam, kde to nezná, dát mu prožít příběh, který sám neprožil. Nebo si, naopak, přečte příběh, který je banální, konfrontuje ho sám se sebou, s vlastní zkušeností. Zjistí, že je to pravda, že zažil něco podobného. Povídka je mikro-kresba, jako když si vezmete malířství. Povídka je filigránský žánr a je velké umění dobrou povídku napsat. Capote, Čechov, Bunin, to jsou moji oblíbení mistři povídky.“⁵⁴

V zachycených detailech promluvy, ve zmíněné miniaturní kresbě jde, jak už bylo řečeno, často spíše o dva mimoběžné monology než o dialog. U Hájíčka je bližní jakýmsi svědkem, který nedokáže na sdělení adekvátně reagovat. Kontrast se vyostřuje úměrně s vážností sdělovaného tématu. Zatímco například vytoužená dívka sděluje svému obdivovateli, jak přišel zásadní obrat v jejím životě, mladík, jemuž je sdělení adresováno, pozoruje ptactvo na dvoře.

53 HÁJÍČEK, Jiří. *Vzpomínky na jednu venkovskou tancovačku*. Brno: Host, 2014, s. 73.

54 srov. VIZINA, Petr. *U zavěšené knihy*. (15. 1. 2016) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10619821880-u-zavesene-knihy/214411000170032/obsah/358535-tluste-a-hubene-ii-vzpominky-na-jednu-vesnickou-tancovačku>.

„Horkej den už vychládal a Monika měla hlavu vopřenu vo zed' a dívala se trochu nahoru a tmavý nebe se jí vlejvalo do očí a mluvila vo tom, kdo to byl Ježíš a proč přišel. A že před dvěma rukama vstoupil do jejího života a celou ji změnil. Naplnil jí život láskou a štěstím a vona je moc šťastná. Že už nemusí žít v přetvářce, konečně ví, kdo je, spousta lidí ale nosí různé masky, který převlíkají podle toho, v jakým se nacházejí prostředí nebo kolektivu. Vona, Monika, že to dřív taky dělala a nevěděla, kam patří, ale sláva Pánu, už to ví. Ježíš existuje, je živej! Když někdo vstane z mrtvech, tak musí bejt, ne? Jenom jsem poslouchal a dvorem začali lítat rorejsi.“⁵⁵

Zmíněnou vzpomínku na 90. léta včetně Moničiny dramatické náboženské konverze, tedy zkušenosti, kterou tehdy díky nastalé svobodě v náboženském životě zažívali nejspíš i lidé v Hájíčkově okolí, nakonec autor povídky shrne úvahou o časovosti existence. Zdůrazní tak existenciální pocit míjení, okamžiků touhy svěřit se druhému, okamžiků, které přicházejí, ale zároveň ihned pomíjejí. Zdánlivě nahodilé okamžiky života, kdy chce jeden druhému něco sdělit, či kdy jeho slovy dokonce promlouvá nějaká hlubší zkušenost, tak nabývá na osudovém rozměru.

Řeč odposlouchaná a uložena v Hájíčkových povídkách, touha sama sebe sdělit, trpí vnitřním omezením postav, nemožností překlenout meziprostor daný ochrnutým, redukovaným jazykem oslabeným v pouhou slušnost reagovat, v konvenci. V jednání postav se totiž odráží přesvědčení, že tlachání, mnohomluvnost, hledání útěchy v drnčení řeči je cosi nepřipadného či dokonce neslušného.

„Povídej mi o tom, jak jste s mojim tátou kamarádi.“

„Víš, o tom nejde nám povídat, prostě jsme kamarádi.“

„Proč o tom nejde povídat?“

„Protože správní kamarádi si spolu nepovídají, že jsou kamarádi. Podnikají spolu různé věci nebo mají nějaký společný tajemství a pomáhají si, když to někdo z nich potřebuje, a tak.“⁵⁶

„‘Ahoj’, řekla jsem, chtěla jsem říct, trochu se mi smekl hlas.“

„Nazdar“, řekl Robert a usmál se, spíš ušklíbl, ‚jak se máš?‘ zeptal se vzápětí trochu otráveně. Nikdy nevím, jak se na tyhle otázky má odpovídat.“⁵⁷

„‘Jsme lidi, jsme si blízcí, tak se holt nějak dohodnem...‘ zaslechla jsem, jak říká strejda z Neměřic.“⁵⁸

55 HÁJÍČEK, Jiří. *Vzpomínky na jednu venkovskou tancovačku*, s. 41.

56 HÁJÍČEK, Jiří. *Vzpomínky na jednu venkovskou tancovačku*, s. 86.

57 Tamtéž, s. 145.

58 Tamtéž, s. 146.

Lidskost, tedy ono známé pořekadlo „vždyť jsme lidi, ne?“ coby vnitřní imperativ nakonec skutečně přiměje Hájičkovy postavy „nějak se dohodnout“, jak to říká zmíněný strýc. Ono „nějak“, tedy nikoliv skutečně, ale improvizovaně, přibližně, je existenciálním momentem Hájičkových povídkových příběhů. Vědomí vlastní neúplnosti, tušení, že musí existovat plnější realita a způsob lidské existence včetně toho, co ji přesahuje a toho, co má smysl navzájem si sdělovat, činí z Hájičkových povídek drobnokresby lidských nadějí a doufání v to, co člověka přesahuje. V tom smyslu je vnitřní neklid na povrchu zdánlivě bezvýrazné všednosti znakem literatury s vnitřním prostorem pro transcendentní povahu bytí.

„Tam venku za sklem bufetu chodili lidé, svítilo slunce, poslední srpnový den roku devatenáct set osmdesát osm. Mrknul jsem na hodiny nade dveřmi, byly zaprášené i uvnitř, rařičky i ciferník. Ještě jsem měl čas, ale už to ve mně trochu škubalo, nějaký neklid nade mnou, všude kolem a hluboko ve všech věcech, které jsem vnímal. Dal jsem si hlavu do dlaní a usilovně jsem se pokoušel přemýšlet o tom, co zabíjí Pinkyho a co je to sakra se mnou.“⁵⁹

2.3 Mytizovaná realita podle Rudiše

Prozaik Jaroslav Rudiš (*1972) je ve své generaci českých spisovatelů nejsilněji ovlivněn rockovou hudbou, komiksem a pop-artem. Povídková sbírka *Národní třída* (2013) se skládá z 19 krátkých, číslovaných kapitol, psaných lakonickým, úsporným jazykem, pro který je typická jistá nedoslovenost. Text je monologem obyvatele sídliště, který si říká Vandam podle hrdiny akčních filmů Jeana Claudea Van Damma. V reálném smyslu je Vandam, natěrač střech, jenž má za sebou minulost závislého na drogách, antihrdinou. Rudiš je však v pravém smyslu romantik, vnější zdání beznaděje a banality vnitřně mytizuje, v tom je v Česku pokračovatelem Bohumila Hrabala či Jaroslava Haška, navazuje na svou oblíbenou rockovou hudbu či filmy Jima Jarmusche. Podobně jako Hrabal či Hašek staví na schopnosti psát monology či dialogy jako hudební kompozice. V případě povídkové *Národní třídy* jsou to krátká staccata v hovorové češtině a rozdíl mezi lakonickou formou a naznačovaným bohatstvím obsahu je předností této povídkové sbírky.

„Vidím ty vysoký paneláky. Tu vysokou vozovou hradbu. Tu naši betonovou pevnost. Hrad, kde sem doma a kterež hájím. Vidím křižovatku, kde blikaj semaforey. Právě tam jsem jednou viděl vlka. Přímou uprostřed prázdný křižovatky. Nemusíš mi to věřit. Ale já ho tam viděl a on viděl mě. Ale to je jinej příběh.“⁶⁰

59 HÁJÍČEK, Jiří. *Vzpomínky na jednu venkovskou tanečnicu*, s. 23.

60 RUDIŠ, Jaroslav. *Národní třída*. Praha: Labyrint, 2013, s. 17.

Zkratkovitostí a útržkovitostí řeči, kterou Vandam popisuje intenzivní děj, jakým je například rvačka v sídlištní hospodě, dosahuje Rudiš silného účinku. Lakonická, zdánlivě neobratná forma kontrastuje s tím, k čemu samotná řeč odkazuje. V tom smyslu je zde jazyk symbolem.

„A Mrazák mi řekne: Stejně je to divný, co? Když seš mladej, fotra nenávidíš. A čím seš starší, tím víc seš mu podobnej. A nakonec seš to samý hovado, jako byl on. Život sou jen samý vesmírný záhady, co?“⁶¹

Jako záhadné jsou v Rudišově textu označovány děje a skutečnosti, které, podobně jako dědičné rysy maskulinity v tomto citátu, člověk poznává nepřímou, dedukcí, schopností abstrahovat, schopností se vcítit. Podobně jako Rudišova oblíbená hudba, filmy, či komiks, zpodobňují povídky ve sbírce *Národní třída* jakousi redukovanou schopnost vládnout jazykem ve víře, že to podstatné není třeba přesně popsat, ale cítit a respektovat. To, co postavy dějinně i spirituálně přesahuje, není terčem ironie či skepse, ale zůstává nevysloveno.

Základním rysem Rudišova psaní v povídkách *Národní třída* je tedy naděje; naděje, že člověk v sobě skrývá daleko víc, než se na první pohled a první poslech jeho řeči jeví. Podobně, jako Bohumil Hrabal hledal a doufal v „perličky na dně“ monologů či rozhovorů hospodských hostů, podobně jako dokáže rocková hudba nepřilíš obrátným způsobem a jen za pomoci několika veršů vyjádřit komplexní, hluboký životní pocit, vychází Rudišovo psaní z víry, že popisované je jen úlomkem, zlomkem a povrchem skutečnosti. Že v sobě tato skutečnost, pokud se člověk dívá a zůstává pozorný, skrývá okamžiky epifanie.

2.4 Ciganova hra s historií a náboženstvím

Když vyšel v březnu 2014 první díl chystané tetralogie nazvané *Kde lišky dávají dobrou noc I.: Altschulova metoda*, vzbudila pětisetstránková kniha žánru fantasy a kontrafaktuální historie od neznámého autora Chaima Cigana pozornost médií pro určitou nesrovnalost. Vysoká literární úroveň textu totiž nekorespondovala s tím, že autor, podle biografie v knize, je slovenský spisovatel, literární amatér žijící až do své smrti ve třiapadesáti letech v exilu ve Vancouveru, kde se živil technickými překlady.⁶² Legenda o neznámém tvůrci působila ve srovnání s kvalitou textu nepravděpodobně.

61 RUDIŠ, Jaroslav. *Národní třída*. Praha: Labyrint, 2013, s. 34.

62 CIGAN Chaim. *Kde lišky dávají dobrou noc: Altschulova metoda I*. Praha: Torst, 2014, s. 476.

Postavy ve vyprávění obsáhlého románu totiž prostupují časovými rovinami starověkého Egypta i normalizačního Československa, autor těží ze znalostí židovské ortodoxie i kabaly, zdařile si, díky historickým znalostem, pohrává s kontrafaktuální historií i dějinami Blízkého Východu. Evidentně je dobře obeznámený s reáliemi z Československa před rokem 1989 i na západních univerzitách, včetně té v německém Heidelbergu. Zároveň jde mimořádně obratného fabulátora a stylistu, nikoliv tedy amatéra. Patrně jediný, kdo této charakteristice odpovídá,⁶³ je bývalý zemský rabín, disident a spisovatel Karol Sidon (*1942),⁶⁴ který jako hlavní důvod autorské mystifikace uvedl hru.⁶⁵

Pakliže většina současné tuzemské beletrie tematizuje téma sebepřekročení, otázky po smyslu bytí a jeho dějinnosti spíše zřídka, instinktivně a málo reflektovaně, text nábožensky hluboce vzdělaného Sidona je naopak vážně míněnou hrou se světem znaků, pojmů a konceptů, jimiž vnímáme dějinnou a náboženskou zkušenost Evropy a její židovské komunity. Pod jménem svého autorského alter ega dává Sidon prostor svému nespoutanému, imaginativnímu já, kontrafaktuálně promýšlí a přepisuje dějiny, dospívá ve smyslu biblických textů k období Jóbova tázání a obžaloby vůči Bohu. Starozákonní narativ o Mojžíšově vyvedení Izraelců z Egypta například provokativně interpretuje jako počátek lidského vnímání linearitu dějin, počátek ideje pokroku, kterou po Židech přejala utopická a často násilnická hnutí v dějinách.

„Kdo nejvíc doplatil na model jednoho Boha, jednoho Zákona a jednoho vyvoleného národa? Přece my, jeho děti!“

„A co princip svobodné vůle?“ namítl bratr.

„Nenech se vysmát!“

„Tak pozor,“ řekl Leon, „na tom mi záleží!“

63 Srov. VLČKOVÁ, Zuzana. *Nový román Chaima Cigana budí rozruch: Nejde o pseudonym Karola Sidona?* (26.12. 2015) [2016–05–17]

http://www.rozhlas.cz/zpravy/literatura/_zprava/novy-roman-chaima-cigana-budi-rozruch-nejde-o-pseudonym-karola-sidona-1331387.

64 Karol Sidon spekulaci o svém autorství po několika dnech potvrdil. Jméno Chaim Cigan už u svého textu uvedl jednou v Židovské ročence ještě před emigrací. Srov. VIZINA, Petr. *U zavěšené knihy.* (26.12. 2015) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10619821880-u-zavesene-knihy/214411000170014/>.

65 Tamtéž. Vážnějším důvodem pak, podle Sidonových slov, byla určitá redukce ve vnímání, kým je představený židovské obce, poměrně málo početné komunity: „Šlo o to osvobodit se od té funkce, do které si lidé právem nebo neprávem vkládají určité představy o tom, jak má člověk myslet a jak cítit. Myslím si, že to není úplně v pořádku, především v mém případě, a že jsem těžko vtěsnatelný do té formální škatulky.“

„Mouřenín měl podle tebe nějakou volbu? Pohádka o svobodné volbě je dobrá tak pro nás, kteří si lámeme hlavy se spravedlností, a ne pro naše vrahy.“

„Ale co by je čekalo, kdyby se vrátili do Egypta, nedej Bože?“

„Kdyby se vrátili, proces jejich asimilace by se za čas dovršil a byli by z nich Egypťané. Měli by pokoj jak od rabínů, tak od antisemitismu. A pokud jde o nás dva, určitě bychom se dneska nebavili o tom, o čem se bavíme. Otázka, proč nás nenávidějí jiní a jestli si to náhodou nezasloužíme, by nás ani nenapadla. Jsme svou představou, že se svět musí polepšit a dějiny spějí k vykoupení, zhoubný nádor na lidské psychice. Kdybychom tyhle ideje neimplantovali do lidské mysli, nevzniklo by ani křesťanství, ani islám, ani komunismus a ani nacismus. Všechny ty ideologie o nápravě světa jsou vykradené z judaismu a pochopitelně jsou také stokrát horší, protože Mojžíš byl alespoň slušný člověk. Nikdo by ti neukazoval cestu k zářným zítřkům, nikdo by tě neotravoval demagogiemi a neobviňoval tě z hříchu, když se chováš jinak, než ti některá z těch avantgard lidstva přikazuje. A kdybys byl Němcem, měl bys dnes čisté svědomí, protože bys nevyvraždil šest milionů Židů. A kdyby se Židé čirou náhodou v Egyptě přece jen neasimilovali, byl bys Hebrejec, jako je někdo Francouz, Čech, Turkmén nebo Křovák. Nevím, o čem bys zrovna teď přemýšlel, ale určitě by sis nevyčítal, že jsi naživu! Tohle je slepá kolej a já chtěl vlak vrátit a přehodit výhybku.“⁶⁶

Sidonovo vnitřní pužení tvořit, domýšlet, stát se demiurgem vlastního světa, zabydlet se v něm i v postavení náboženské autority, je vlastně ukázkou touhy po sebepochopení v nekonečnosti skutečnosti, která se pro člověka nevyčerpává přijetím jedné sociální role. Teologickou hermeneutiku pak, jako literát, Sidon vnímá jako svobodný prostor k sebevyjádření.

Ciganova, tedy Sidonova hra s náboženstvím a historií není samoučelná. Právě hrou nově zkoumá stavební prvky svého světa, přeskupuje je, aby vynikla jejich podstata a význam ve změněném kontextu, hra je v tomto smyslu vážnou činností židovského teologa. Sidon touto hrou zkoumá narativ judaismu, sionismu i židovského sekularismu, pohrává si s narativem Evropy a Blízkého východu v dějinách posledních staletí, zkoumá Boží sebezjevování tímto hravým způsobem. Prezentuje teologii jako příležitost vymezit lidské logice a imaginaci náležitý prostor.

2.5 Vieweghův tichý hlas svědomí

Příběh spisovatele Viewegha je spojený s proměnou významu slova úspěch v souvislosti s českou literaturou po roce 1989. Mluvíme-li o Michalu Vieweghovi (*1962), překračujeme už dávno svět literatury a hovoříme, podle mínění českých

66 CIGAN, Chaim. Kde lišky dávají dobrou noc, s. 253.

teoretiků, o kulturní instituci.⁶⁷ Povídkový soubor *Zpátky ve hře* (Druhé město, 2015), o němž zde bude řeč, je Vieweghovou druhou knihou vydanou poté, co spisovatel při srdečním záchvatu utrpěl částečnou ztrátu paměti. Povídky spisovatele, který čtenářům nezakrývaně předkládá vlastní příběh, po tomto životním zvratu, nabraly z hlediska spisovatelova vztahu k transcendenci rovněž nečekaný obrat.

Toto byl Vieweghův vzestup k literárnímu úspěchu: Mladý spisovatel, držitel prestižní Ceny Jiřího Ortena, se v nových, tržních poměrech, rozhodne opustit hájemství literatury jako autoritativní intelektuální činnosti a stát se celebritou, sdílet svůj vlastní životní příběh ve stylu *reality show*, píše „v přímém přenosu“.⁶⁸ Vieweghův obrat k psaní, které si neklade vyšší cíl než zábavu, vyvolalo u literární kritiky rozčarování. Jeden z těch, kdo měli mít „vůli ke smyslu“ literatury proti tehdejší záplavě konzumu, který zpočátku zpochybnil smysl kultury a nabídl reduktivní pohled na skutečnost jako pouhý souboj komodit o spotřebitele, nadaný spisovatel, vymění své vznešené povolání za instantní úspěch celebrity. Když se o jedné z Vieweghových knih vyjádří posměšně kritik, který psal kdysi Vieweghovo laudatio k literární ceně, spisovatel kritika fyzicky napadne.⁶⁹

Viewegh je spíše než coby spisovatel pojímán jako společenský fenomén. Namísto soustavného recenzování v literárních periodikách se Vieweghově literatuře a privátnímu životu (obojí do velké míry splývá) dostává prostor spíše ve společenských rubrikách médií⁷⁰. Seriózní média, recenzující Vieweghův román *Biomanželka* (2010) se sice neshodnou na tom, jak zdařilý je portrét manželky slavného spisovatele, která propadne dobové módě biopotravín a esoteriky⁷¹, ale patrně to není podstatné, jenomže v recenzích se Viewegh coby „spisovatel masového čtiva“ objevuje nikoliv jako myšlenkově závažný a provokativní autor, ale spíše jako veřejná postava, významný *opinion maker*.⁷²

67 Srov. BALAŠTÍK, Miroslav. *Fenomén Viewegh*. In *Host 3* (2011), s. 16–25, dostupné také in (20. 12. 2015) [2016–05–17] <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2011/3-2011/fenomen-viewegh>.

68 Srov. PŘIBÁŇOVÁ, Alena. *Čtenář a vypravěč v české próze devadesátých let – Strategie vyprávění v románech Jiřího Kratochvíla a Michala Viewegha*, disertační práce, Brno: FFMU, 2007.

69 Srov. VERECKÝ, Ladislav. *Bolest zneuznaného premianta*. (29. 12. 2015) [2016-05-17] http://kultura.zpravy.idnes.cz/bolest-zneuznaneho-premianta-d2y-/literatura.aspx?c=A010329_130104_literatura_cfa

70 Proti zájmu bulváru a nepřesným informacím se Viewegh dokonce sám ohrazuje žalobou, které vyhoví i Ústavní soud, srov. HERRMANNOVÁ, Nela. *Viewegh žádá víc peněz od bulváru: Ústavní soud vyhověl jeho stížnosti*, in (19. 12. 2015) [2016–05–17] http://revue.idnes.cz/viewegh-zada-vyssi-odskodne-od-bulvaru-ustavni-soud-vyhovel-jeho-stiznosti-1v5-/lidicky.aspx?c=A120319_110822_lidicky_nh.

71 PEŇÁS, Jiří. Utrpení železného Michala. *Lidové noviny*, 2010, 2. 10., roč. 24, č. 229, s. 9.

72 Srov. NEZBEDA, Ondřej. Slaboduchá Biomanželka. *Respekt* 2010, roč. 21, č. 42, s. 65.

S mimo-literárním kontextem jsou čtenáři Michala Viewegha seznámeni. Uvádíme jej k lepšímu pochopení následující události a jejího literárního zpracování.

V prosinci 2012 prožije spisovatel nečekaně srdeční příhodu. Po čtyřdenním kómatu zjišťuje závažné potíže s pamětí.

Jako první vychází po této události *Můj život po životě* (2013), sbírka krátkých deníkových autobiografických zápisků, jejichž hlavním tématem je nemohoucnost. Výpadky paměti a s nimi spojené tragikomické situace zůstávají tématem i v následující Vieweghově povídkové sbírce *Zpátky ve hře* (2015), ovšem na nesrovnatelně vyšší literární úrovni. Navíc se tu objevují nové, od Viewegha nečekané prvky.

Povídka *Vymrdanej panbíčkář* je vlastně jednoduchý příběh z pracovního večírku. Dva lidé, ženatý muž a jeho nová, svobodná kolegyně, si spolu dohodnou privátní pokračování večera. Oskar, spisovatelovo alter ego, v textu sám přiznává, že takovou situaci velmi dobře zná a několikrát se v ní ocitl. Přesto, či právě proto, se rozhodne kolegovi před odchodem jeho plán rozmluvit.

„Tenhle chlap je jak vosina v prdeli.“ řekne Drulák té holce, ale přesto nakonec poodejde s Oskarem trochu stranou a namíří na něj prudce ukazováček.

„Tak povídej!“

Zní to dost výhruzně, ale Oskar se nelekne. Odvaha misionáře, kterého jednoho dne sežerou kanibalové, napadne ho.

„Nedělej to. Věř mi, že když to vzdáš, dostaneš stokrát víc,“ řekne Drulákovi jako nějaký okresní prorok.

Drulák zjevně nevěří svým uším.

„Jo?“ protáhne posměšně hlas. „A od koho, kurva, Oskare? Od pánaboha?“

„Od života!“

„Ale hovno! Co to s tebou dneska je?“ řekne Drulák.⁷³

Scénka končí urážkou v názvu povídky. Roli Oskarova motivu v nečekané zápletce hraje cosi jiného než náboženské přesvědčení; smělost, se kterou mluví druhému do života, si Oskar vlastně ani sám neumí vysvětlit. Z neznámého důvodu jím pohne bilanční lítost nad vlastním životem, chce svého bližního varovat. Vysloví tedy cosi

73 VIEWEGH, Michal. *Zpátky ve hře*. Brno: Druhé město, 2015, s. 56.

na způsob empirického blahoslavenství – naději stonásobku, pokud se Drulák v tu chvíli odvrátí od svého plánu.

Zkušenost, kterou učinil s vlastní vynechávající pamětí, Viewegh v povídkách tematizuje. Paměť tu souvisí s identitou a postavením autorského subjektu, tedy s mocí. Anamnesis, které se dopouští v situacích, kdy je taková sebereflexe nečekaná, jako by způsobovala zadrhávání hladce fungujícího stroje, jímž je zábavnost. Zábavnost, jejímž byl Viewegh donedávna představitelem.

V názvu povídky *Jedinej opravdovej mimoň* Viewegh volí označení pro člověka, který stojí mimo diktát zábavnosti a to ve chvíli, která je součtem společenského postavení, sociální inteligence a chuti se bavit.

„Ona to slyší?“ zeptal se překvapeně Oskar a vyvolal tím bouři oboustranného veselí.

„Ano, Oskare, já tě slyším!“ oznámila mu Eva zajímavě z obrazovky. „Já tě slyším – ale už tě neposlouchám!“

Všichni přítomní – reální lidé i ti na obrazovce – se smáli společně s ní. Po chvíli se k nim k vlastnímu údivu přidal i Oskar. Smál se stále hlasitěji a stále hysteričtěji, až se nakonec tiše rozplakal.

„Oskare,“ řekla jeho bývalá manželka z obrazovky, „nekaž to, prosím“.

Ale on už pláč nedokázal zadržet. Jeho vzlyky byly čím dál slyšitelnější.

„To je Marťan,“ řekl někdo polohlasem. „Vypněte tu Evu, nebo se tady ten vůl úplně složí.“

Obrazovka po pár vteřinách potemněla.

Co je s tebou, tyvole, chlape?“ řekla Oskarovi první polonahá dívka.

Oskar se nadechl a pohlédl jí do tváře.

„Posral jsem si život, to je mi... Miluju Evu, ale celá léta jsem ji podváděl. Tak se se mnou rozvedla – a já to nejspíš nepřežiju.“

„Kurva, ale tohle fakt ne!“ řekla otráveně druhá polonahá dívka. „S depresivníma sračkama běž na můj večírku fakt do prdele! Jasný?“⁷⁴

Ve *Vymrdaném pánbičkáři* je tak morální jednání cílem samo v sobě, aniž by ten, kdo se morálního jednání zastává, vlastně věděl přesně, proč tak činí. Morálka nebo spíše vnitřní hlas postavy není instrumentem, není chápán utilitárně, není zvnitřená

74 VIEWEGH, Michal. *Zpátky ve hře*, s. 155.

rozumově, spíš přichází jako tichý hlas do vědomí člověka. V povídce *Jedinej opravdovej mimoň* se Viewegh jako profesionál zábavy rozchází s diktátem zábavnosti - a přesvědčivě popíše redukovaný pohled na svět, který sebou vysoké hodnocení zábavnosti jako dobra přináší.

Vieweghovy povídky dále demaskují mýtus, jehož byl spisovatel dlouho pokračovatelem – v Česku se nevěra tradičně tematizuje jako příznak mužnosti, příznak mužských tvořivých a plodivých sil. Nevěrný muž je enterpreneurem, málo ochoceným a domestikovaným na to, aby hrál podle pravidel, která jsou v posledku, jako většina společenských konvencí, nudná a vyprázdněná, vhodná pro duchy průměrné a bázlivé. Jinými slovy, nevěra bývá vyjádřena jako zoufalství nad fádností, předvidatelností monogamie. Povídky ve sbírce *Zpátky ve hře* tento romantizující obraz partnerské nevěry narušují. Spíš než o mohutné citové dobrodružství, eskapády rytířského dobyvatele ženské přízně, jde o záležitost přízemní, nutící nevěrného muže k neustálým drobným lžím, podvodům a falším. V povídce *Jekyll a Hyde* přiznává autorský subjekt, dále neschopný tento komplikovaný systém udržet v paměti, malost, která je výsledkem: „Pokud jde o mě, tak dlouho jsem se zabýval malými věci, až jsem se sám stal malým.“⁷⁵

Téma nenáboženské spirituality otevře Viewegh v povídce *Magické kouzlo měsíčního svitu*. Patrně pod vlivem esoterického přesvědčení své ženy tu Oskar personifikuje vesmír – a ve chvíli vnitřní upřímnosti vesmíru vyznává své poklesky.

„Podívej, vesmíre, já vím, že je to hlavně moje vina. Nechceš snad,“ promlouval s nově nalezeným zaujetím k měsíci nad střešním oknem, „abych ti tady vypočítával všechny... věci, co jsem provedl?! To bys neslez z té oblohy dalších pět dní, za to ti teda ručím...“

Ale nakonec se Oskar s opileckým odhodláním do toho výčtu stejně pustil. Bylo toho dost, takže mu během něj stačily zvlhnout oči; měsíc však vypadal i nadále dost lhostejně.⁷⁶

Vieweghův osobní příběh přinesl do povídkové sbírky hned několik témat, která spisovatel po zkušenosti blízké smrti a následném paměťovém handicapu promýšlí. Jde o vzájemný vztah životního směřování a okamžitého, instantního smyslového potěšení. Reflexi momentů, kdy se ke slovu, byť nejistě artikulovanému, dostává svědomí. A reflexi myšlenek, kdy si člověk připouští, že není jediným svrchovaným a autonomním vládcem svého osudu.

⁷⁵ VIEWEGH. *Zpátky ve hře*, s. 78.

⁷⁶ Tamtéž, s. 70.

2.6 Váchovo zkoumání příjemce

Sbírka povídek *Příběhy z jiného vesmíru* (2015) představuje Váchovo psaní osobního, intimního rázu. Podobně jako ve Váchových veřejných polemikách jde o psaní s osobním ručením vlastní tváří, jménem, reputací. Marek Vácha (*1966) je přírodovědec a katolický kněz. Narušuje obecné představy o tom, co znamená být „profesionál víry“; povídky nejsou ve služebním vztahu k Váchovu přesvědčení vědce ani k víře katolického kněze. Často popisují vnitřní zápas člověka introvertní povahy dostát vlastnímu vnitřnímu přesvědčení, vnitřní zápas o pravdivost. Jde o permanentní a téměř vědecké zkoumání, zda nežije v sebeklamu, jakési črty osobní antropologie s rysy poetiky či komična. V tomto smyslu je Váchova beletristika psaním existenciálním. Vácha často na hranici sebetřýzně zkoumá, zda se (v jeho případě vlastně profesionálně) deklarovaná láska k Bohu a bližnímu shoduje s vnitřní touhou, která člověka žene, pobízí, motivuje či frustruje.

Nejde o historiky ze života vědce a kněze, které mají popisovaného držitele akademické hodnosti a duchovního úřadu jaksí polidštit; v tomto smyslu je Váchovo psaní otevřená hra se čtenářem, hra s vlastní zranitelností. Zároveň hra ambivalentní, poněvadž deklarovaná upřímnost se za jistých okolností stává jen dalším úskokem, jak nemluvit o tom, co je skutečně podstatné. Váchovo beletristické psaní je pokusem navázat se čtenářem osobní vztah důvěry i s tímto rizikem a s nadějí, že čtenář takovou interpretaci vyloučí („A když to chcete vědět, tak já vám to tedy řeknu, v čem je problém celibátu.“).⁷⁷

Úvodní věta povídky naznačuje, odkud Vácha táhne nit svých vyprávění. Často jde o reflexi pastoračních rozhovorů, reflexi vztahů, v nich se téma sexuality nutně objevuje jako jedno z předních. Povídka *Ženský prvek* však na anticipovanou otázku („když chcete vědět, jak je to s kněžskou sexualitou“) odpovídá příběhem. Vácha, tedy žádaný popularizátor víry, je pozván do televizního studia v Ostravě, aby se účastnil debaty na téma vztahu vědy a víry.

„Moderátorka byla velmi trpělivá a já jsem si kladl otázku, zda jsem opravdu musel jet tři hodiny z Prahy do Ostravy a pak nadcházející noc o půl čtvrté ráno vstávat a zase jet zpátky, protože v sobotu dopoledne jsem už měl zase v Praze u Salvátora svatbu, zda jsem opravdu musel jet tři hodiny sem a tři hodiny zpět jen proto, abych si poslechl tři staré pány, kteří měli ohledně vědy a víry jasno a jen nám chtěli do telefonu vysvětlit, jak to je.“⁷⁸

⁷⁷ VÁCHA, Marek. *Příběhy z jiného vesmíru*. Brno: Cesta, 2015, s. 56.

⁷⁸ Tamtéž, s. 58.

Celibátní kněz vychází z povídky, která začíná otázkou po sexu, jako člověk považovaný vlastní komunitou téměř za instrument, erární nástroj, s nímž lze po libosti disponovat, aniž by koho napadlo myslet na něj jako na osobu s pocitem vlastní důstojnosti a hodnoty času. Vácha tak nemluví jen za kněze; odpovídá za všechny, kteří se svou profesní rolí cítí redukováni a využíváni a hledají pak na takové příkoří útěchu a náplast. Přesto Váchovy povídky nevysílají ke čtenáři žádost o soucit s tak obtížným břemenem.

Povídkami prochází motiv člověka, který jako relacionální bytost uskutečňuje své lidství ve vztahu ke druhým, tedy opak kněze jako člověka vyděleného a zástupce „vrchnosti“. V povídce Brno!, jakémsi kerouakovským rauši, v opojení z lidské blízkosti a sounáležitosti dané místem a sdíleným příběhem, vystupuje Vácha jako ten, kdo zmíněnou sounáležitost silně prožívá, je součástí rodinných a farních vztahů dějících se v čase, je součástí historie životů.

Druhým pólem Váchova beletristického psaní ukazuje literární kompozice *Lod'* (Cesta, Brno, 2012), filosofická meditace volně navazující na myšlení jezuitského kněze a paleontologa Teilharda de Chardina (1881-1955), zmíněného v úvodu z jedné kapitol knihy:

„Prach, ze kterého jsem, je stejný prach, jako prach cesty, po které šlapu, jen se nějak podivuhodně do mě sestavil. Tato matérie je zároveň mojí mater, matkou. Je to zoufalá myšlenka: byl jsem vytvořen Nikým! Byl jsem vytvořen Nikým, koho bych mohl oslovit, koho se zeptat, nikým, kdo by byl. Slepá evoluce je stroj bez ducha a beze jména a já jsem produktem stroje, nemyslíci dalo vznik myslícímu.“⁷⁹

Podobně jako v povídkách, vyprávějících o jemných vláknech osobních vztahů, vnitřních pocitů, nadějí či frustrací, je i tato Váchova filozofická „kosmická sága“ o údělu člověka psaním na existenciální téma, jen namísto zkoumání detailu uvádí v poetické řeči tázání po smyslu celku. V otázkách čteme jakousi zvnitřnělou podobu teodiceje. Jako vědec a teolog je stejně daleko fundamentalismu založeném na omylu při čtení posvátných Písem. Zároveň text odhaluje vnitřní polemiku s představou, že život je náhodný akcident, při němž dalo „nemyslíci vzniknout myslícímu“.

Velké plátno kosmu nahlíží pohledem, jemuž nezabrání obdiv k životu vnímat tragiku a neúprosnost údělu všech živých.

⁷⁹ VÁCHA, Marek Orko. *Lod'*. Brno: Cesta, 2012, s. 17.

„Kolika i jen z nás, z lidské rodiny, se zdaří, že člověk umírá stár a sytý dnů. Z ostatních rodin živých nikomu: mláďat se rodí mnoho, ale z těch mála, co dožijí dospělosti, jsou na omezené palubě všichni nakonec dohnáni, zabiti a sežráni, pomalu utrápeni nemocemi nebo příliš dlouhou zimou.“⁸⁰

Jako „profesionál víry“ se Marek Orko Vácha spíše než o pojmovou teologii snaží o narativ. Teologicky vzdělaný autor tedy o základních teologických hodnotách vypovídá výrazně beletristickým jazykem. Ten je, jak se ukazuje z analýz „čtenosti“ Váchy, sdělný jak směrem „dovnitř“ komunity věřících, tak i „ven“, tedy směrem k posluchači, který není obeznámený s katolickou kulturou určitého typu a filozoficko-teologickému pozadí nerozumí. Váchovy beletristické texty neanalyzují Boží zjevení v dějinách; spíše je vnímají jako spodní proud, s vděčností, jež ve Váchových textech konstantně a neokázale přítomná. Váchovo psaní je, obrazně řečeno, „žehnáním hmotě“ (de Chardin), zkoumáním stavu příjemce ve vztahu mezi Bohem a člověkem.

2.7 Mizení člověka u Anny Bolavé

Do role prozaičky vstoupila Bohumila Adamová (*1981), autorka píšící pod pseudonymem Anna Bolavá, rychle a úspěšně. Její první prózu *Do tmy* (Odeon. Praha, 2015) ocenili respondenti ankety *Knihy roku Lidových novin* (8. – 13. místo v hlasování oslovených) a u odborné poroty cen *Magnesia Litera 2015* se dokonce stala knihou roku v kategorii prózy. Porota ocenila autorčinu „mimořádnou schopnost zprostředkovat slovem ryze smyslové vjemy“⁸¹.

Autorka tu v ich-formě zachycuje outsiderku, ženu vymknutou z konvenčních vztahů, žijící na malém městě, živící se překlady a sběrem léčivých bylin. Sílicí sociální vyloučení hlavní postavy, její stále závažnější zdravotní chřadnutí a postupující nemoc zprostředkovává text čtenáři pouze nepřímo, v letmých zmínkách vypravěčky, v nichž konstatuje, že jí zdravotní okolnosti brání naplno se věnovat činnosti, na níž soustředí veškeré své životní snažení, totiž sběru léčivých bylin. Vypravěčským trikem textu je totiž stále ostřejší kontrast mezi blednoucím, (mizejícím „do tmy“, jak zní název románu), vytrácejícím se obrazem ženy – sběračky a naproti tomu naopak stále se ostřejší, bytnější podobou objektu její životní umanutosti, totiž bylinami samotnými. Paradoxní pocit, že v porovnání se životem vypravěčky je objekt její vášně, totiž byliny, vysychající na půdě, v novele *Do tmy* téměř symbolem stálosti a neměnnosti, že mezi

⁸⁰ VÁCHA, Marek, Orko. *Lod'*, s. 34.

⁸¹ *Zdůvodnění poroty cen Magnesia Litera*. (5. 4. 2016) [2016-05-17] <http://www.magnesia-litera.cz/>

usycháním života a sušením tužebníku, lípy, řebříčku či třezalky, které v tu chvíli vydávají pravou vůni své podstaty, existuje podobnost, podpořila i samotná autorka⁸².

„Za jak dlouho bych dokázala otrhat celý strom? Aby na něm nezůstal ani kvítek? A kam bych to všechno dala? Musela bych zasypat celou půdu v několika vrstvách. A muselo by být pořád teplo a mírně větrno, aby všechno rychle proschlo. Možná bych do té hromady bylin vlezla a umřela tam. Existuje hezcí smrt? Nikdo by mě tam nikdy nenašel. Rozpustila bych se v té pronikavé vůni, seschla bych tam ve tmě na zemi na novinách jako jeden podivný lidský květ. Jak dlouho by to trvalo lípě a jak dlouho mně? Jaký je vlastně sesychací poměr člověka...“⁸³

Sběračství, které zde má až obsesivní povahu, je symbolem lidské umanutosti, která se vzpírá dokonce i reflexi, jelikož ji nepovažuje za důležitou. Sběračství je tu náhražkou kultivace a pěstování mezilidských vztahů, jakýmsi bezhlavým posláním, které nerozeznává posílajícího ani smysl poslání. Je cestou, jež je zároveň cílem sama v sobě. Představuje sílu, duševní mohutnost, která s člověkem hýbe, aniž by přesně věděl proč a kam. Byliny, obecně symbolizující krátkodobost a nestálost existence „hnané větrem“ zde zastupují jediný pevný bod vypravěččina myšlení, praktických úvah a budoucích plánů. Mluvit o naději v kontextu knihy vlastně nelze, doufání v jakousi plnější budoucnost zde není.

„Naštěstí mě v těžkých chvílích drží byliny. Neustále mě obklopují a existují pro mě. Proto vím, že se chovám správně. I já existuju jen pro ně a je to tak samozřejmá věc, že i mluvit o tom je jako lhaní.“⁸⁴

Lidé působí v novele *Do tmy* vedle natrhaných a sušených a přesliček a květů lípy téměř jako plevy hnané větrem vlastními nestálostmi, nastražení jeden proti druhému a i když vzdáleni jen na dotyk, přesto vzdáleni.

„Chce mě vyprovokovat a daří se to. Jsem snadná oběť, vybral si správně. Kolik toho o mé nemoci ví? Jsme necelý metr od sebe, a oba cítíme tu strmou propast mezi námi. Kdo udělá krok a spadne tam první? Oba jsme stejní. Zaslepení sobci, kteří jsou za jedinou vidinou a šlapou po ostatních.“⁸⁵

Přestože zde hlavní postava novely říká, že „se chová správně“, když jedná ve shodě se svým přesvědčením a se svým vnitřním puzením, z kontextu vyplývá, že v té chvíli mluví výhradě o sběru léčivých bylin. Vnitřní hlas, onen „dialog s vnitřním partnerem“

82 „Hlavní téma jsou tu léčivé byliny, jednotlivé druhy, ty, co zrovna kvetou, ty, co já znám.“

ČT 24. (3.4. 2016) [2016–05–17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1742650-nominace-magnesia-litera-do-tmy>.

83 BOLAVÁ, Anna: *Do tmy*. Praha: Odeon, 2016, s. 11.

84 BOLAVÁ, Anna. *Do tmy*, s. 18.

85 Tamtéž, s. 47.

v textu prozrazuje schopnost vidět kriticky svůj charakter, spojitost mezi vadami charakteru a samotou. Vnitřní hlas sběračky léčivých bylin, onen „dialog s vnitřním partnerem“ v textu prozrazuje schopnost hlavní postavy vidět kriticky svůj charakter, nacházet spojitost mezi vadami charakteru a svojí opuštěností.

„Myslím na babičku. A na tchána. A na muže, který je stále mým manželem. Kdy to přesně začalo. Kdy přesně jsem se změnila a začala být zlá. Ale copak jsem někdy byla? Prokázala jsem nebývalou sílu, když jsem se dokázala vymotat z pasti rodinných vztahů a naučila jsem se být sama.“⁸⁶

Kromě literární schopnosti zprostředkovat jazykem smyslové vjemy, novela Anny Bolavé rovněž působivě popisuje outsidera ve společnosti orientované na rychlost, efektivnost a flexibilitu. Klíčovým pojmem ve vykresleném mizení hlavní postavy do tmy by tu mohla být *umanutost*, tedy neschopnost jednat jinak než maně, v omámení smyslů, které je tu přítomné jako vůně bylin sušených na půdě. Novela *Do tmy* je portrétem sil, které současným, společensky nezávislým a ekonomicky soběstačným člověkem hýbou, jež nemá pod kontrolou, které dokonce ani sám nedokáže rozpoznat a kriticky reflektovat.

Neproblematizovaný, výlučně kladný vztah má sběračka k měsíci červnu. Ten v novele symbolizuje každoroční období neomezených příležitostí ke sběru bylin, dobu bohatou na příležitosti ve světě, který této ženě tolik ostatních, z pohledu ostatních daleko důležitějších, životních možností a příležitostí upírá. V následující scéně spolu tyto dva světy, tedy ten červnový, plný hojnosti, uspokojení a smyslových vjemů, a svět redukovaný, řízený nelítostnou mechanikou poptávky a nabídky, výkonu a peněz, autorka klade vzájemně do kontrastu. Hlasy se tu ve zdánlivém rozhovoru míjejí ve dvou monolozích:

„Máte na to tři týdny. Do státního svátku. Víím, že máte ten váš červen... Ale vy tu práci chcete. Já mám za úkol vám ji přidělit. Nedopadla jste nejhůř. Kdybyste tušila, na čem pracují ti noví...“

„Právě začala přeslička. Tužebník a lípa jsou v plném proudu,“ slyším svůj hlas odněkud z dálky.

„Dělají texty čínské a vietnamské. Prý hudba budoucnosti.“

„Pak se v jeden moment přidá řebříček a třezalka, to je hodně náročné na čas i prostor.“

Nemusíte to podepisovat hned teď, nechte si to projít hlavou. Zkuste si všechno v klidu pročíst a pochopit nové pokyny...“⁸⁷

86 BOLAVÁ, Anna. *Do tmy*, s. 51.

87 Tamtéž, s. 70.

Novela Anny Bolavé se snaží vystihnout tak nejednoznačné, komplexní téma, jakým je lidská identita. Člověk je tu, řečeno s Rahnerem, „Boží šifrou,” radikální otázkou po Bohu, po uzdravení, naplnění, smyslu a přesahu v samotě, do níž se hlavní hrdinka příběhu postupně uzavírá. Text Anny Bolavé tuto radikální otázku po plnosti formuluje, když se v textu táže, co vlastně onou sběračkou, dobrovolně vydělenou z komunity malého městečka, hýbe. Pátrá po tom, v čem spočívá její motivace a jaká je její představa o naplněném životě; jak se vypořádává se svou nedostatečností vůči vlastnímu svědomí. A konečně se nabízí otázka, zda může být měsíc červen, v textu symbol osobního naplnění a hojnosti, v náboženském smyslu označen za metaforu spásy.

3 TRANSCENDENCE, ČLOVĚK A JEHO SVĚT V SOUČASNÉ ČESKÉ PRÓZE

Poté, co jsme představili sedm představitelů soudobé české prózy, vrátíme se k teologické perspektivě a pokusíme se reflektovat, jakým způsobem se v prezentovaných dílech vyjevuje vztah člověka k transcendenci a s ní spojené kategorie zmíněné v úvodu této práce. Jde o tázání, zda a nakolik se člověk považuje za bytost definovanou svými vztahy, jestli o budoucnosti smýšlí jako o výslednici svých rozhodnutí a činů, či zda je ve svých očích pouze pasivním činitelem neosobních vlivů a daností, jestli je jeho obraz Boha spojený s otevřeností transcendenci, když většina z nich žádný explicitně vyjádřený vztah nemá. Zda a jak hledá smysl svého činění a jak smýšlí o pojmu lidské svobody.

Bylo zmíněno, že umělecké dílo dokáže, z pohledu teologie, vystihnout Boží myšlenky, roztroušené po světě, a vyjádřit je.⁸⁸ Rovněž jsme zmínili, že promýšlení tajemství Boží Trojice a Ježíše Krista znamená pro člověka zároveň reflexi smyslu vlastní existence a lidské svobody. V beletristických dílech tedy hledáme stopy přítomnosti teologických kategorií jako je vztahovost, otevřenost, transcendence a eschatologická budoucnost. Obraz člověka, předávaný současnou prózou, čteme skrze obraz věčného Slova, jak se člověku zjevovalo v dějinách a nechalo poznat v osobě Ježíše Krista.

Podle Guardiniho má umění schopnost odhalovat podstatu člověka. Tuto roli však dokáže umělecké dílo sehrát, je-li dějištěm vztahu mezi tvůrcem díla a jeho adresátem, ve vztahu, jež má povahu transcendence, přesahu. Umělecké dílo má šanci vypovídat o celistvosti bytí, pokud skrze ně vstupuje do vztahu s osloveným, v našem případě se čtenářem. Literární text nabývá smyslu pokusem o porozumění, v něm se totiž odhaluje podstata myšlení a cítění autora textu a tím i obecněji podstata člověka. Literární text se tak stává příležitostí zahlédnout povahu bytí v nové plnosti smyslu, přestože vydává svědectví jediného autora, tedy svědectví nutně pouze nahodilé či částečně. Literární text coby umělecké dílo je přesto možností zahlédnout bytí v jeho celistvosti. Takto shrnuje povahu uměleckého díla Guardini:

„Viděli jsme, jak umělec svým viděním a zpodobňováním plněji odhaluje podstatu předmětu. Tímto odhalením vyjevuje také vlastní podstatu a tím podstatu člověka vůbec. A obojí odhaluje tak,

88 srov. GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. s. 41.

že se to děje nejen současně, nýbrž jedno v druhém: ve vidění, v hodnocení a cítění člověka nabývá věc nové plnosti smyslu; a ve věci člověk opět dospívá k vědomí a rozvinutí sebe sama. Ale tím, že se to děje, zaznívá v díle celek bytí a nahodilý částečný výtvar se stává symbolem veškerenstva.”⁸⁹

Podle Guardiniho se umělecké dílo stává součástí toho, jak člověk chápe sám sebe, jak se člověku vyjevuje svět, jak se mu vyjevuje Bůh. Umělecké dílo má v tomto smyslu teofanický rozměr.

Téma transcendence, již hledáme ve vybraných literárních textech, je, jak jsme viděli, spojené s tématem vztahu, relationality. Umělecké dílo je dialogické povahy. Ve zkoumaném vzorku soudobé české prózy se vyjevuje snaha usilovat o vlastní identitu, vynaloženou energií vstoupit do vnitřního dialogu sám se sebou a nakonec do dialogu se čtenářem.

„Dialog s druhým člověkem v nás relativizuje naše individuální zvláštnosti, dialog s jinou kulturou nám ozřejmuje naši kulturní relativitu, ve vztahu k přírodě si můžeme uvědomit relativní rozměr naší lidskosti; v dialogu s Boží přitažlivostí jsme ‘vytaženi’ do generálního relativizujícího odstupu od všeho našeho – kromě čiré otevřenosti Bohu.”⁹⁰

Novelu *Do tmy* lze chápat jako zprávu o životě bez anticipované budoucnosti, zprávu o bytí bez perspektivy, zprávu o životě usychajícím stejně jako květy léčivých bylin shromažďované na půdě domu hlavní postavy. Před odchodem „do tmy” v názvu knihy je krátce a silně nasvícený příběh hlavní postavy, života, který je nadaný relationalitou, schopností žít ve vztazích a rozvíjet je, ovšem tuto relationalitu nedokáže uchopit ani naplnit.

Málo uspokojivá vize budoucna je rovněž přítomna v Kahudově románu *Vítr, tma, přítomnost*. Kahudův text spojuje s textem Anny Bolavé vysoká literární kvalita knihy a zároveň to, že obě knihy jsou většinou monologem hlavní postavy, vypravěčky nebo vypravěče. Kahuda, podobně jako Bolavá, nechává tímto monologem promlouvat outsidera, jehož, na rozdíl od dobrovolně rezignované outsiderky z novely *Do tmy*, o budoucnost připravili druzí. U Kahudy stojí za odcizenou budoucností pikle zasvěcených a mocných, u Bolavé tvrdě pragmatický systém, který člověka redukuje na výkonnou jednotku, nutně nakonec použitou a odloženou.

Čteme-li oba zmíněné romány prizmatem fundamentální teologie, jde ve výsledku o obraz světa, kde je těžké vnímat člověka jako toho, kdo je schopen „odpovídat svým

89 GUARDINI, Romano: *O podstatě uměleckého díla*. s. 41.

90 POLÁKOVÁ, Jolana: *Bůh v dialogu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 19.

vnitřním bytím na věci světa a tím uskutečňovat sama sebe, přicházet sám k sobě“,⁹¹ řečeno s Guardianim. Obraz zprostředkovaný oběma literárními díly, obraz života hlavních postav daleko od „stavu integrity a plnosti člověka v jeho světě“.⁹²

Teolog Vladimír Boublík popisuje situaci člověka bez víry v podmínkách modernity takto:

„Cítí tíhu bezbřehého nepokoje, nedokáže jej však vysvětlit; noří se do úzkosti, nehledá však východisko; zná svoji nejistotu, nechce ji však přemoci; nezříká se volání po plnosti života, neví však jak odpovědět.“⁹³

U povídkové sbírky *Vzpomínky na jednu venkovskou tancovačku* Jiřího Hájíčka je naproti tomu perspektiva jasně vykreslená jako trajektorie, na níž má dění minulé svou návaznost téměř logicky v budoucnosti. Odtud Hájíčkovu neustálé doptávání se historie právě proto, aby dalo současnosti smysl a narýsovalo přibližný obraz budoucna. Budoucnost však není vykreslena, vnímána, ani tušena jako nějaká neodvratná odplata, která mechanicky přijde ať chceme či nechceme, jako čistě technický průmět současnosti na horizont. Klíčovým faktorem je pro Hájíčka právě lidská relacionalita, dialogičnost lidské existence: budoucnost se otevírá či naopak uzavírá právě v tom, jak lidé dokáží své osudy sdílet a sdílením proměňovat. Hájíček portrétuje člověka jako bytost vztahovou, jejímž hlavním problémem je však dát vztah k bližnímu najevo. Klíčovou roli tu v mezilidských vztazích hraje jakýsi stud, který na sebe bere tu podobu ohleduplnosti a jindy zase faktické lhostejnosti. Navíc téměř pravidelně platí v Hájíčkových dialozích nepřímá úměra závažnosti rozhovorů (na škále mezi nezávažným tématem a rozhovorem o náboženské konverzi) s jejich nedořečeností, přerývaností, s mírou zmíněného ostychu Hájíčkových postav, když mají promítnout své úvahy do řeči.

U Anny Bolavé a Václava Kahudy vychází monologická povaha textu z outsiderství a „vyvrženosti“ literárních aktérů, u Hájíčka jako autora a pozorovatele jde o význam sdílené řeči, ale i o význam zámlk a přerývaných vět. Nejde tedy o nevyřčenou obhajobu mnohomluvnosti a terapeutického „vypovídání se“. Spíše jako kdyby tu postavám, jak je Hájíček zachycuje, často chyběl smysl pro adekvátnost významu lidského sdělení slovy a sdílení v dané situaci. Jako kdyby tu lidé cítili vůči „pouhému“ slovu, vůči pouhé lidské řeči nedůvěru.

91 GUARDINI, Romano: *O podstatě uměleckého díla*. s. 33.

92 KASPER, Walter. *Uvedení do víry*. Velehrad, Řím: Křesťanská akademie, 1987, s. 31.

93 BOUBLÍK, Vladimír. *Člověk očekává Krista*, s. 39.

Identita hlavních postav, u Kahudy určená hledáním osobního příběhu v minulosti a u Bolavé sběračskou umanutostí, je u Hájíčka silným motivem, odvozeným od sdíleného narativu lidí žijících v krajině Jižních Čech, kam Hájíček své příběhy zasazuje. K této identitě patří stejně tak například silné náboženské kořeny, a stejně tak i vědomí porušené kontinuity, které přinesla moderní industrializace, válka i poválečný odsun obyvatel. Nazveme-li společně s Kasperem smyslem bytí „stav integrity a plnosti člověka v jeho světě“,⁹⁴ v Hájíčkových povídkách svůj smysl, identitu a směřování postavy mají.

Zamlklostí naopak netrpí postavy v knihách Jaroslava Rudiše, včetně novely *Národní třída*. Důležité se tu odehrává právě v dialogu, což vyplývá především z autorovy schopnosti nechat literární postavy do rozhovoru vstoupit, navzájem si naslouchat. Tématem Rudišova psaní je často, a stejně tomu tak je i v novele *Národní třída*, pozice outsidera. Na rozdíl od vypravěče v Kahudově románu *Vítr, tma, přítomnost* je však člověk stojící mimo často zachraňován silným a důvěrným vztahem k někomu blízkému a často, jako v případě této novely, přihraje autor outsiderovi partnera či partnerku se slabostí pro slabší a poražené. Rudišovým tématem je tedy zde romantizovaný obraz člověka a jeho důstojnost, která vychází z toho, že Rudiš postavu představí navenek jako siláckého, uvnitř ovšem vnímavého a tím pádem zranitelného člověka. Také proto nemá téma budoucnosti v Rudišově novele pochmurné zabarvení; okolnosti jsou sice v krátkodobém horizontu v neprospěch hrdiny, důstojný charakter outsidera však zakládá na důstojnou, byť nespecifikovanou, budoucnost.

Rudišovo psaní je psáním dialogu, důvěry v transcendenci, která je nadějí, ač nikdy nespecifikovanou nábožensky. Rudiš, žijící a publikující dlouhodobě v kontextu dvou zemí, tedy Česka a Německa, je tvůrcem dosvědčujícím, že „dialog s druhým člověkem v nás relativizuje naše individuální zvláštnosti, dialog s jinou kulturou nám ozřejmuje naši kulturní relativitu.“⁹⁵

Jiným druhem společenského outsiderství, resp. vydělenosti je kněžství Marka Orko Váchy, povolání tematizované v autobiografické povídkové knize *Příběhy z jiného vesmíru*. Vácha zde zaznamenává a domýšlí své kněžské povolání, jehož značná část se děje právě ve vztazích (nejprve k Bohu a následně k farníkům a studentům či dalším divákům a posluchačům, protože Vácha systematiky a dlouhodobě vstupuje do veřejného prostoru). Součástí Váchovy kritické, až konfesijní reflexe,

94 KASPER, Walter. *Uvedení do víry*, s. 31.

95 POLÁKOVÁ, Jolana: *Bůh v dialogu*, s. 19.

je problematizování triumfalistického obrazu budoucnosti, jako by předjímal výtku, že pro věřící je budoucnost jasně a bezproblémově daná.

Jiným vesmírem jsou v povídkové knize kněze a přírodovědce míněny jakési dva paralelní světy, v nichž obou působí Vácha jako tlumočník a prostředník. Svět, v němž je vysokoškolským pedagogem, považuje za *jiný vesmír*, vesmír myšlený teologicky, vesmír posvátný; pro ten druhý svět, v němž je Vácha knězem, je naopak *jiným vesmírem* často tento společný, lidský svět, nepředvídatelný a impulzivní.

Tyto světy přitom nejsou oddělené a místy se překrývají. Vácha stojí na pomezí těchto dvou světů, do obou plně patří a s oběma vede dialog.

Váchovy povídky zachycují dobrodružnou pout', na níž se „profesionál víry“ snaží být „člověkem víry“, následně „člověkem“, v pořadí významu. Vydává svědectví o opouštění bezpečné zóny k účasti na vlastním lidství, které, jak píše Rahner, je „navěky vysloveným tajemstvím Božím, jež má navěky účast na tajemství svého základu“.⁹⁶

Další autobiografický text, povídkový soubor *Zpátky ve hře* Michala Viewegha, zkoumané aspekty vztahovosti i obraz budoucnosti, akcentuje jen zřídka. Zdravotní postižení a obtížná rekonvalescence tu znamenají obrácení se dovnitř, od vztahů k naslouchání vlastnímu vnitřnímu hlasu, který se ukazuje jako hlas autonomního, probuzeného svědomí. V povídkách převažuje jemný smysl pro sebeironii, který se týká i budoucnosti autora, zápasícího po úraze s pamětí. Od anamneze není u Viewegha přímé spojení k budoucnosti, s vděčností za život po téměř fatální nehodě se v textech soustředí na přítomnost. Transcendentní rozměr, rozměr přesahu, lze Vieweghovým povídkám přisoudit ve smyslu, jak ji definoval Lévinas, totiž jako opuštění instrumentálního postoje k bližnímu:

„Neboť bytost, která ke mně mluví a které odpovídám nebo které se táže, se mi nenabízí, nedává takovým způsobem, abych si mohl její projev přivlastnit, připodobnit svému nitru a přijímat, jako kdyby pocházel ze mne samého.“⁹⁷

O srozumitelně artikulované, myšlenkově poučené a explicitní řeči o Bohu, se dá ve zkoumaných prozaických titulech hovořit u tří textů. Tématem Váchových povídek *Příběhy z jiného vesmíru* je náboženství a život s Bohem v kritické reflexi autora usilující o vlastní pravdivost, rovněž v Hájíčkově povídkové knize *Vzpomínkách*

⁹⁶ RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry*. s. 311.

⁹⁷ LÉVINAS, Emmanuel: *Totalita a nekonečno*, cit. in POLÁKOVÁ, Jolana. *Filosofie dialogu*, Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 75.

na jednu venkovskou tancovačku a hlavně u titulu *Kde lišky dávají dobrou noc I.: Altschulova metoda*, jejímž autorem je rabín Karol Sidon, publikující pod pseudonymem Chaim Cigan.

V Hájíčkových prózách se objevují témata Boha či religiozity jako součásti živé historické paměti regionu Jižních Čech. V paměti krajiny je uložena náboženská zkušenost, která se objevuje v Hájíčkových textech (např. v románu *Selský baroko*, Brno: Host, 2005), náboženství a otevřenost transcenci jsou obvykle součástí životního příběhu Hájíčkových hrdinů, či přímo jejich identity. Zkušenost s náboženstvím přešla do pojmosloví jazyka a zůstává v něm i poté, co tato tradice přestane být živá.

Teologicky daleko určitější je ve svém románu *Altschulova metoda* Chaim Cigan, tedy rabín Karol Sidon. Texty v žánru fantasy často pracují s nadsázkou a prvky kouzel a magie, v případě Sidonova textu je tímto nadpřirozeným prvkem rovněž Hospodinovo dějinné jednání, ovšem jeho výklad zcela v souladu s židovskou a biblickou tradicí, pouze s historickými fakty si Sidon pohrává ve smyslu kontrafaktuální historie („Co by se stalo, kdyby Mojžíš zůstal s Hebrejci v Egyptě a nevyvedl je na poušť?“) a takovou historii domýšlí a spřádá kolem ní fantaskní příběh. Zde Bůh nemůže být jiný než přesažný, transcendentní. Chaim Cigan si pro potřeby vlastního psaní nemůže vymyslet jiného Boha, než je ten, jemuž slouží rabín Karol Sidon, jelikož jeho literární hra je založena právě na tom, že se hraje, lidově řečeno, s pravými kartami, tedy s reálnými fakty i realistickými teologickými koncepcemi.

Sidon se například zabývá otázkou, zda Boží povolání Mojžíše k exodu Hebrejů z Egypta nebyl počátek všech totalitních systémů, které vztahují, byť z jiného důvodu, podobný nárok na podřízení se jedince autoritě vůdce. Jinde autor domýšlí roli Egypta jako symbolu zla v biblickém narativu a do tohoto symbolu pak dosazuje fakta o starověkém Egyptu, čímž tento symbol vymaňuje z jednoznačně negativního vyznění. Bůh je v Ciganově (Sidonově) mysteriózní fantasy biblickým Hospodinem, transcendentním, nepodléhajícím změně, věrným svému slovu, osou, kolem níž se otáčí fantaskní příběh, který Sidon vymyslel, ale osou, která se nepohne. Sidon ve své literární hře nemění teologickou tradici ani historii. Hrou s kontexty a fakty dosáhne toho, že je teologie a tradice nově, pro čtenáře překvapivě nasvícena, hra umožňuje její nové čtení a promýšlení. Hra tedy u teologa Sidona neznamena libovolné přeskupování fragmentů narativu, ale tvořivý způsob výpovědi o bytí. Slovem hra zde myslíme kategorii tvořivosti, která patří k člověku jako Božímu obrazu, tvořivosti,

která člověku umožňuje uchopit svůj vlastní příběh a porozumět sobě i Božímu působení v tomto světě.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo podívat se na současnou beletrii pohledem teologické reflexe, tedy pokusit se o srovnání výpovědí o člověku, o povaze jeho bytí a jeho místě v dějinách tak, jak jim rozumí teologie, s výpověďmi o člověku, jak je zachycuje soudobá česká próza. Práce se zaměřila na autory, kteří nepíší explicitně náboženské texty, zajímalo mě, zda lze ozvuk transcendence nalézt i v dílech, která se soustředí spíše na zachycení situace člověka ve světě.

První kapitola představila teologické kategorie, které představují základní hermeneutické body při přemýšlení o současné próze. Vytýčili jsme pole, kde se teologická a uměnovědné reflexe setkávají a definovali jsme prostředky, jimiž chceme zkoumané téma uchopit. Vzali jsme v úvahu společný kód současné literárněvědné hermeneutiky i teologie, jež představuje téma jazyka a možností lidské řeči. Dotkli jsme se vztahu mezi realitou a jejím zachycením prostřednictvím jazyka, zaznamenali jsme symbolickou dimenzi výpovědi, která odkazuje k transcendenci.

Ve druhé kapitole práce představila sedm současných tuzemských autorů, kteří reprezentují současnou literární tvorbu. Analýza jejich textů se pak soustředila zejména na některé teologicky nosné motivy, mezi které patří otázka po smyslu, vztahovost a dialogičnost lidské existence.

Ve třetí kapitole jsme konstatovali, že téma transcendence je v současné literatuře výrazně spojeno s tématem vztahu a relationality. U většiny prezentovaných děl se věnuje velká pozornost lidskému nadání žít ve vztazích a zároveň neschopnost tuto relacionální kvalitu lidského bytí naplnit. Domnívám se, že u některých autorů je relationalita vnímána přímo jako břemeno: že navázat a udržet rovnocenný vztah znamená nárok, jemuž nelze dostát.

S tématem vztahovosti, dialogičnosti lidské existence, je u řady zkoumaných textů spojený motiv možnosti formulovat a nakonec i vytvářet vlastní budoucnost. Ta se otvírá či naopak umenšuje právě v tom, jak lidé dokáží své osudy sdílet a sdílením proměňovat. Sdílení v tomto smyslu neznámá výmluvnost, která je chápána jako příznak touhy po moci, naopak v prezentovaných uměleckých dílech se často setkáváme s narativem outsidera. Autentický dialog se u zkoumaných autorů často vyznačuje ostýchavostí, a to i v případech, kde autor pracuje s dialogem jako součástí

romantického obrazu lidství nebo dokonce schematických náboženských představ vyústění lidského osudu.

Shledali jsme, že se autoři zabývají principem hry, tedy organizace myšlení podle svobodných, zároveň však bezpodmínečně závazných pravidel, a podle tohoto principu tvoří. Ve hře se projevuje cosi z tvořivé podstaty lidské existence. Hra zde tvoří způsob výpovědi o bytí, související s člověkem jako obrazem tvořivého Boha.

Text se tak stává hermeneutikou skutečnosti, která člověku umožňuje uchopit svůj vlastní životní narativ a vyjít na cestu porozumění Božímu působení ve světě.

Zkoumané texty prezentují v jednom z případů teologii jako možnost přidělit prostor lidské zvědavosti, imaginaci a potěšení ze hry, s níž člověk promýšlí svou existenci. Právě odhalení principu hry v teologii umění a hry coby stavebního prvku zkoumané literatury znovu odkazuje k myšlence bytí člověka jako k „Boží šifře“.

Tematizována je v současné tuzemské próze i paměť jako součást identity jednotlivce, který sám sebe vnímá jako součást kontinua lidských a Božích dějů a jednání. Transcendence tak zahrnuje i horizontálu, kdy je nadosobním přesahem myšlena schopnost vyjít ze své vlastní zkušenosti a včlenit ji do celku lidské dějinné a náboženské zkušenosti.

Literární obraz člověka je výpovědí o touze či nutnosti přesahu k plnější lidské zkušenosti, permanentním zpochybňováním společenských či ekonomických systémů či vztahů, které člověka v jeho bytí redukuje. Prozaik známý jako „profesionál zábavy“ odhaluje neustálou touhu po zábavnosti jako nerealistické očekávání, bránící člověku dospět, omezující plnější pochopení reality. „Profesionál víry“ mezi spisovateli zas vnímá literární výpověď jako svobodný prostor pro výpověď nejen o své víře a naději, ale i o vlastní slabosti a pochybách. Konečně, ani Kristus není z pohledu teologie „profesionálem spásy“.

Výpovědní hodnota literárního, prozaického textu tedy může spočívat v tom, že se vztahuje k celku lidské zkušenosti. Vedle teologického popisu skutečnosti tak může být i beletristický text vyjádřením, zpodobněním reality a její hermeneutikou. Literatura je přitom nejen zobrazením lidské situace ve světě, ale zároveň často odkazuje k transcendenci bytí, kterou v teologickém myšlení označujeme slovem Bůh. Mohli bychom tedy říci – a zdá se, že analyzované texty současné prózy tuto domněnku potvrzují – že teologické kategorie stejně jako slovesné umění je pro člověka způsobem jak porozumět sám sobě ve vztahu k Bohu a ke světu. Jak jsme viděli, přestože se česká literatura 21. století logicky liší ve své obraznosti a v kulturním zakotvení

od uměleckého výrazu předchozích epoch, zůstává ve zpodobnění situace člověka přítomná hledaná dimenze porozumění sobě i světu, v němž je lidský život zasazen.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

FR	Fides et ratio
GS	Gaudium et spes
DV	Dei verbum

SEZNAM LITERATURY

- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (Český ekumenický překlad). Praha: Česká biblická společnost, 1993.
- BOUBLÍK, Vladimír. *Člověk očekává Krista*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- BOLAVÁ, Anna: *Do tmy*. Praha: Odeon, 2016.
- CIGAN Chaim. *Kde lišky dávají dobrou noc: Altschulova metoda I*. Praha: Torst, 2014.
- GALLUS, Petr: Orientující teologie. Poznámky k založení a struktuře teologie jako vědy, in P. Gallus – P. Macek, *Teologie jako věda. Dvě perspektivy*. Brno: CDK 2007.
- GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Triáda, Centrum teologie a umění, 2009.
- HÁJÍČEK, Jiří. *Vzpomínky na jednu venkovskou tancovačku*. Brno: Host, 2014.
- HROCH, Jaroslav – KONEČNÁ, Magdalena – HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: CDK, 2010.
- KAHUDA, Václav. *Vítr, tma, přítomnost*. Brno: Druhé město, 2014.
- KASPER, Walter. *Uvedení do víry*. Velehrad, Řím: Křesťanská akademie, 1987.
- Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.
- MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu: studie o české literatuře*. Praha: Zvon, 1995.
- MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. Praha: Academia, 2010.
- NOBLE, Ivana. *Theological Interpretation of Culture in Post-Communist Context: Central and East European Search for Roots*. Farnham – Burlington: Ashgate, 2010.
- POLÁKOVÁ, Jolana: *Bůh v dialogu*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- POLÁKOVÁ, Jolana. *Filosofie dialogu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993.
- POSPÍŠIL Ctirad. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha: Torst, 1998.
- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v kontextech 1918-1945*. Praha: Torst, 2010.
- RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry*. Svitavy: Trinitas, 2002.
- RUDIŠ, Jaroslav. *Národní třída*. Praha: Labyrint, 2013.
- TYLOR, Edward. *Primitive Culture*. New York: J. P. Putnam's Sons, 1920.
- VÁCHA, Marek. *Příběhy z jiného vesmíru*. Brno: Cesta, 2015.
- VÁCHA, Marek Orko. *Lod'*. Brno: Cesta, 2012.
- VIEWEGH, Michal. *Zpátky ve hře*. Brno: Druhé město, 2015.
- ZVĚŘINA, Josef. *Výtvarné dílo jako znak*. Praha: Obelisk, 1971.

Články v periodících, časopisech a denících

- KARFÍKOVÁ, Lenka. Teologie jako hermeneutika víry. *Teologický sborník* 2001, roč. 7, č. 1, s. 3.
- KONEČNÁ, Magdalena. Řeč jako společný problém filosofické a teologické hermeneutiky. *Teologický sborník* 2001, roč. 7, č. 1, s. 9 – 18.
- NEZBEDA, Ondřej. Slaboduchá Biomanželka. *Respekt* 2010, roč. 21, č. 42, s. 65.
- PEŇÁŠ, Jiří. Utrpení železného Michala. *Lidové noviny* 2010, 2. 10., roč. 24, č. 229, s. 9.
- REJŽEK, Jan. Vítr, buřty, tma, pivo, přítomnost a nenávisť. *Host* 2014, roč. 30, č. 8, s. 72–73.

Internetové zdroje

- BALAŠTÍK, Miroslav. *Fenomén Viewegh*. (20. 12. 2015) [2016- 05- 17]
<http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2011/3-2011/fenomen-viewegh>
- BORZIĆ, Adam. *Poezie a přesah*. (2.8. 2015) [16- 5- 2016]
<http://denikreferendum.cz/clanek/20949-poezie-a-presah>
- ČERVENKOVÁ, Denisa: *Fundamentální teologie*. [2016- 05- 17]
<http://ktf.cuni.cz/~cervd6ak/Fundamentalni%20teologie/FT%201/>

- HERRMANNOVÁ, Nela. *Viewegh žádá víc peněz od bulváru: Ústavní soud vyhověl jeho stížnosti*, in (19. 12. 2015)[2016- 05- 17] <http://revue.idnes.cz/viewegh-zada-vyssi-odskodne-od-bulvaru-ustavni-soud-vyhovel-jeho-stiznosti-1v5-/lidicky.aspx?>
- Magnesia litera; (4. 4. 2015) [2016- 05- 17] <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1513774-nominace-na-magnesii-literu-vitr-tma-pritomnost>
- MAREŠOVÁ, Milena M. *Vitr, tma, nenávist, láska, konspirace, to vše v knize Václava Kahudy*. (18.6. 2014) [2016- 05- 17] http://www.rozhlas.cz/mozaika/literatura/_zprava/vitr-tma-nenavist-laska-konspirace-to-vse-v-knize-vaclava-kahudy--1364143
- OVEČKA, Libor – RYŠKOVÁ, Mireia. *Proč studovat teologii*. Teologie a společnost (1.9. 2004) [2016-05-05] <http://www.cdk.cz/ts/clanky/70/proc-studovat-teologii/>
- POSPÍŠIL, V. Ctírad: Čestně o víře a ateismu. Katolický týdeník. (11.11. 2008) [2016-03-16] <http://www.katyd.cz/clanky/cestne-o-vire-a-ateismu.html>
- PŘIBÁŇOVÁ, Alena. *Čtenář a vypravěč v české próze devadesátých let – Strategie vyprávění v románech Jiřího Kratochvíla a Michala Viewegha*, disertační práce, Brno: FFMU, 2007. [2016- 05- 17] https://is.muni.cz/th/1512/ff_r/Pribanova_teze.pdf
- Víra a inkulturace. Přirozenost, kultura a milost*. Mezinárodní teologická komise [2016- 05 – 16] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1988_fede-inculturazione_cs.html
- VERECKÝ, Ladislav. *Bolest zneuznaného premianta*. (29. 12. 2015)[2016-05-17] http://kultura.zpravy.idnes.cz/bolest-zneuznaneho-premianta-d2y-/literatura.aspx?c=A010329_130104_literatura_cfa
- VIZINA, Petr. *U zavěšené knihy*. ČT Art. (15. 5. 2014) [2016- 05- 17]. <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10619821880-u-zavesene-knihy/214411000170019/obsah/326649-vaclav-kahuda-dusevni-soustruh>
- VIZINA, Petr. *Lidé nežili vyprázdněné životy ve stínu všemocného režimu, říká Michal Pullmann*. (12.1. 2011) [2016- 05- 17] <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1292145-lide-nezili-vyprazdnene-zivoty-ve-stinu-vsemocneho-rezimu-rika-michal-pullmann>.

VIZINA, Petr. *U zavěšené knihy*. (15. 1. 2016) [2016- 05- 17]

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10619821880-u-zavesene-knihy/214411000170032/obsah/358535-tluste-a-hubene-ii-vzpominky-na-jednu-vesnickou-tancovacku>

VLČKOVÁ, Zuzana. *Nový román Chaima Cigana budí rozruch: Nejde o pseudonym Karola Sidona?* (26.12. 2015) [2016- 05- 17] http://www.rozhlas.cz/zpravy/literatura/_zprava/novy-roman-chaima-cigana-budi-rozruch-nejde-o-pseudonym-karola-sidona--1331387

Zdůvodnění poroty cen Magnesia Litera. (5. 4. 2016) [2016-05- 17]

<http://www.magnesia-litera.cz/>